

REALITATEA EVREIASCĂ

PUBLICAȚIE A FEDERAȚIEI COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA

ANUL LXII • NR. 518-519 (1318-1319) • 1 – 30 IUNIE 2018 • 18 SIVAN – 17 TAMUZ 5778 • 24 PAGINI – 3 LEI

Luna evenimentelor culturale

Ziua Limbii și Teatrului Idiș – Suceava

Blecher Fest – Roman

Bookfest – București

Keshet – București

Toma George Maiorescu – Marele Premiu Internațional al Poeziei Francofone

La 15 iunie a.c., la Băile Herculane, în cadrul colocviilor anuale ale revistei „Reflex”, poetului Toma George Maiorescu i s-a decernat Marele Premiu Internațional al Poeziei Francofone de către o delegație sosită de la Paris, în frunte cu poetul Michel Benard, Cavaler al Ordinului Artelor și Literelor.

Decernarea Marelui Premiu Internațional, a povestit laureatul, s-a desfășurat festiv, în fața unui public format din scriitori, cinești, pictori, actori și oficialități locale.

În „Laudatio” rostit cu acest prilej, Michel Benard s-a referit la apropierea de decenii dintre România și Franța și i-a amintit pe artiștii, scriitorii și poeții români care au făcut carieră în Franța: Mircea Eliade, Tristan Tzara, Paul Celan, Benjamin Fondane, Emil Cioran, Eugène Ionesco, Ilarie Voronca, George Enescu, Victor Brauner, Constantin Brâncuși etc. În aceste condiții, a spus vorbitorul, simt o emoție deosebită, acordând Marele Premiu Internațional al Poeziei Francofone 2018 și al Societății Poetilor Francezi unui poet, filozof și om de litere cu anvergură internațională – Toma George Maiorescu.

În răspunsul său, poetul a subliniat importanța relațiilor româno-franceze și, în acest cadru, a instituirii unui premiu de poezie, „în contextul îngrijorător al proliferării unei agresiuni brutale și, din păcate, globale a vulgarității dezumanizante”.

(E.G.)

Comunități PAG. 10, 11, 15

Ziua Limbii și Teatrului Idiș, ediția I PAG. 2, 3, 16

PAG. 4, 5 Editura Hasefer la BOOKFEST 2018

Ziua Copilului, sărbătorită la București PAG. 4

PAG. 5 Subiecte diverse pe agenda Comitetului Director

Keshet 12 la București PAG. 6

PAG. 6 Omagiu eroilor evrei

Blecher Fest, ediția a II-a PAG. 7

PAG. 8 Tora a revenit în „Sinagoga-diamant” din Caransebeș

Zilele Culturii Sefarde, ediția a V-a PAG. 9

PAG. 9 Interviu cu Iudith Szabó, prima femeie chirurg din Transilvania

PAG. 14 Expoziție de fotografie artistică Ruth Oren

Din activitățile de cercetare ale

CSIER

Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România

PAG. 13

PAG. 16 Față-n față – interviu cu Lia Borza, președinta C.E. Alba Iulia

INTERVIUL lunii iunie

Valoarea bunei înțelegeri interetnice și interreligioase

Interviu cu președintele F.C.E.R.,
dr. Aurel Vainer

„Au fost câteva premiere luna aceasta, spune președintele F.C.E.R., dr. Aurel Vainer: Șabatonul de la Caransebeș; Simpozionul de la Alba Iulia, pe tema rolului credinței în istoria neamului românesc, a contribuției culturale la înfăptuirea Marii Uniri; Festivalul de la Suceava și Rădăuți, ediția I, marcând Ziua Limbii și Teatrului Idiș, sărbătorită pe plan național, prin efectul legii adoptate de Parlament. Cu toată diversitatea lor, a existat un punct comun: buna înțelegere interetnică, interreligioasă”.

– De ce a fost ales Caransebeșul pentru acest Șabaton?

– Propunerea a venit din partea primarului din Caransebeș, Felix Borcean. Propunere bine primită de directorul Joint pentru România, Israel Sabag, și de mine. Era o modalitate de a apropia mai mult de iudaism comunitățile mici și obștile din Banatul de munte: respectiv, pe evreii din Lugoj, Caransebeș, Reșița. La Caransebeș dispunem de o sinagogă care este un diamant al patrimoniului nostru sacru. Se are în vedere reabilitarea ei. Obștea a renăscut, nu de mult, prin strădaniile lui Eri Pervulescu (acum inclus în echipa directorului Joint România, Israel Sabag) și ale actualului responsabil al obștii, dr. Florin Damian-Schwartz. Amândoi – implicați în eveniment. Important a fost aportul Cancelariei Rabinice. Serviciul divin de Kabbalat Șabat, Oneg Șabat, Havdala – în incinta sinagogii – a fost oficiat de prim-rabinul Rafael Shaffer și cantorul Emanuel Pusztai. Ceremonialul religios a fost coordonat de directorul Cancelariei Rabinice și secretar general al F.C.E.R., Eduard Kupferberg, participând la Șabaton. S-a simțit că evreii din Banatul de munte așteptau asemenea eveniment. Dar, mai mult decât Șabatonul, excelent organizat, a contat modelul: e nevoie să creșm Șabatonuri și în alte zone cu evrei puțini, reapropiindu-i de tradiție.

– În ce a constat importanța Simpozionului de la Alba Iulia?

– Comunicările susținute la Universitatea „1 Decembrie 1918” de reprezentanți ai cultelor din România au pus în valoare rolul minorităților naționale, indiferent de modul în care-l slujesc pe Dumnezeu, la înfăptuirea Marii Uniri prin participarea, alături de populația majoritară, la Primul Război Mondial. În intervenția mea am relevat atât aportul semnificativ al evreilor pe câmpul de luptă cât și contribuția lor, după război, la dezvoltarea României moderne. Evenimentul, organizat de Centrul pentru Politici Locale, în parteneriat cu Primăria, Consiliul Județean, Instituția Prefectului Alba, Primăria Comunei Ighiu, Arhiepiscopia Ortodoxă de Alba Iulia, a inclus, în prima parte, o ceremonie militară, în semn de grațitudine față de Armata Română, față de jertfa eroilor de orice etnie și confesiune căzuți pentru întregirea țării. Parada militară a fost primită de oficialități locale la vârf, reprezentanți ai Secretariatului de Stat pentru Culte, ai Academiei Române, parlamentari, înalți ierarhi de diferite culte. S-a dat onorul președintelui Comisiei de Apărare din Camera Deputaților, Dorel Căpraru. Din delegația F.C.E.R., prezentă mai întâi la Caransebeș, apoi la Alba, au făcut parte soția mea, Anette Vainer, și cu mine, președintele BBR, ing. José Iacobescu, și soția sa, Ioana Nițescu, directorul CAPI, ing. Rudy Marcovici, prim-rabinul Rafael Shaffer. La simpozion a participat și președinta C.E. Alba Iulia, ing. Lia Borza. Noi ne-am îndreptat apoi spre Suceava și Rădăuți.

– Momente memorabile de la sărbătorirea Zilei Limbii și Teatrului Idiș?

– Prezența la deschiderea de la Muzeul Bucovinei din Suceava a autorităților locale la nivel înalt, a multor reprezentanți

din comunități evreiești limitrofe, însoții de președinții lor, a numeroși evrei și neevrei suceveni, rădăuțeni. Vernisajul, la același muzeu, al expoziției itinerante „Temple și Sinagogi din România”. Inaugurarea unei noi încăperi la Templul din Rădăuți, găzduind Muzeul Evreilor din Bucovina. Concertele de muzică klezmer ale formațiilor Bucharest Klezmer Band și Nigun, din Iași. Recitalul de sonete susținut de familia Chelu, din Oradea. Propunerea președintelui C.E. Iași, ing. Abraham Ghiltman, în urma unei convorbiri prealabile cu președintele Consiliului Județean Iași, Maricel Popa, ca următoarea ediție să fie la Iași, cu un Festival Goldfaden.

– Ce decizii au fost luate la reuniunea Comitetului Director?

– Continuarea demersurilor pentru deschiderea Grădiniței F.C.E.R. „Gan Uri”, pentru care CAPI caută un imobil corespunzător; reînnoirea Sinagogii Ortodoxe din Oradea; organizarea unei manifestări la București despre contribuția evreilor la Primul Război Mondial și Marea Unire. S-a aprobat în principiu proiectul de Program privind alocațiile Fundației „Caritatea” pentru F.C.E.R.; estimarea bugetului pe etape și propunerea planului de reamenajare pentru Muzeul de Istorie și Civilizație a Evreilor din România (MICER). A fost solicitată prezentarea unui concept de amenajare a Muzeului Holocaustului și Istoriei Evreilor la Sinagoga Mare din Capitală. A fost constituit un grup de lucru care să investigheze situația lăcașurilor de cult nefolosite din Gura Humorului, Câmpulung Moldovenesc și Vatra Dornei. A fost apreciat succesul Festivalului de Ziua Limbii și Teatrului Idiș. Au fost aprobate: decernarea Medaliei „Prieten al Comunităților Evreiești din România” consulului general al Ungariei la Cluj, Lajos Mile, și directorului Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Tudor Sălăgean. De asemenea, a fost aprobată reprezentarea F.C.E.R. la evenimentul major pe plan internațional: prezența vicepreședintelui F.C.E.R., ec. Ovidiu Bănescu, la Forumul global al AJC de la Ierusalim; participarea președintelui AERVH, dr. Liviu Beris, la comemorarea victimelor Holocaustului, organizată de AMIR la Institutul Yad Vashem, Ierusalim; deplasarea președintei C.E. Timișoara, Luciana Friedmann, la reuniunea Board-ului ECJC, Stockholm, precum și a secretarului general al F.C.E.R., Eduard Kupferberg, la Modulul II al Programului de Studii privind Managementul Situațiilor de Criză, Roma.

– Ce acțiuni importante se prefigurează în viitorul apropiat?

– Voi lua parte, împreună cu directorul Muzeului de Istorie și Cultură a Evreilor din România, Carmen Iovițu, la un simpozion organizat de Forumul Democrat al Germanilor din România la Sibiu, cu expunerea „Evreii din România, istorie și contemporaneitate”. În pregătire: participarea noastră la actuala ediție a Festivalului „ProEtnica”, Sighișoara, și, ulterior, la Festivalul Internațional „Mihail Sebastian”, ediția 2018, Brăila.

IULIA DELEANU

Ziua Limbii și Teatrului Idiș – ediția I

În perioada 29-30 mai a fost celebrată Ziua Limbii și Teatrului Idiș în cadrul unor ample manifestări desfășurate la Suceava și Rădăuți. Evenimentele au fost organizate de Federația Comunităților Evreiești din România-Cultul Mozaic, prin Departamentul Cultură, Artă, Media (director Robert Schorr), alături de comunitățile evreilor din Suceava, Rădăuți, Iași, București, Oradea, Consiliul Județean Suceava, Instituția Prefectului Județului Suceava, Primăria municipiului Suceava, Primăria municipiului Rădăuți, Universitatea „Ștefan cel Mare” și Fundația „Caritatea”.

Aflată la prima ediție, Ziua Limbii și Teatrului Idiș este organizată ca urmare a adoptării de către Parlamentul României, la finele anului trecut, a Legii 253/2017, la propunerea deputatului F.C.E.R.-C.M., Silviu Vexler. Ziua de 30 mai – propusă ca dată de aniversare a limbii și culturii idiș în România – este data nașterii, în anul 1901, a poetului și prozatorului Itch Manger, unul dintre cei mai importanți poeți de expresie idiș din spațiul românesc, născut la Cernăuți. Programul a fost divers, cuprinzând o serie de comunicări științifice, vernisaje și expoziții, inaugurarea unui punct muzeal, lansarea volumului „Cartea Raiului”, de Itch Manger, dar și prezentarea cărții „Caleidoscopul meu”, de Carol Feldman, ambele apărute recent la Hasefer. Au fost momente artistice și muzicale apreciate. De asemenea, editura Hasefer a fost prezentă în mijlocul evenimentelor prin intermediul unui stand de carte ce a cuprins apariții editoriale cu o tematică variată.

Ceremonia de inaugurare la Muzeul Bucovinei

Ceremonia de deschidere a festivității a avut loc la Muzeul Bucovinei din Suceava. Au luat parte reprezentanți ai F.C.E.R.: dr. Aurel Vainer, președinte; prim-rabinul Rafael Shaffer; vicepre-

Mircea Rond (stg.), Sorin Golda și Rudy Marcovici

ședintele C.E. București și director MEFALE, ec. Silviu Horn; directorul Departamentului Cultură, Artă, Media, Robert Schorr; președintele C.E. Suceava, Sorin Golda; președintele C.E. Iași, Abraham Ghiltman; directorul Muzeului de Istorie a Evreilor din România „Șef-Rabin Dr. Moses Rosen”, Carmen Hannah Iovițu; numeroși membri ai comunităților evreiești din țară precum și reprezentanți ai autorităților locale: prefectul Mirela-Elena Adomnicăi, președintele CJ Suceava, Gheorghe Flutur, primarul municipiului Suceava, Ion Lungu, rectorul Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, prof.univ.dr. Mihai

Demian, și numeroase personalități din viața publică și culturală a orașului.

Un cuvânt de bun venit le-a fost transmis celor prezenți de gazda acestei festivități, directorul Muzeului Bucovinei din Suceava, Constantin-Emil Rusu, care i-a felicitat pe organizatori pentru realizarea acestor manifestări și le-a mulțumit că au ales Muzeul Bucovinei ca loc de desfășurare pentru celebrarea Zilei Limbii și Teatrului Idiș. „Este o onoare pentru noi să găzduim și să fim colaboratori ai F.C.E.R. în desfășurarea primei ediții a acestei importante recunoașteri”.

Robert Schorr s-a referit la premiile care au conturat această suită de manifestări dedicate limbii idiș, citind mesajul deputatului F.C.E.R.-C.M., Silviu Vexler, inițiatorul legii care consfințește sărbătorirea acestei limbi. „Anul acesta, pentru prima dată, se sărbătorește la nivel național Ziua Limbii și Teatrului Idiș, un proiect de suflet. Pentru mine pare aproape de necrezut, o bucurie pe care nu o pot descrie în cuvinte. Limbă istorică a evreilor așkenazi din Europa Centrală și de Est, idișul era limba vorbită de majoritatea evreilor din toate provinciile perimetrului românesc. Deși, personal, nu vorbesc idiș decât într-o mică măsură, am crescut într-o casă în care părinții și bunicii mei vorbeau idiș. Consider că legea prin care s-a instituit Ziua Limbii și Teatrului Idiș este și o recunoaștere publică a contribuției evreilor la dezvoltarea României și a diversității culturale a țării noastre”.

„Idișul – o limbă de comunicare a bucuriei și durerilor”

Președintele F.C.E.R., dr. Aurel Vainer, a adresat mulțumiri sincere tuturor celor care s-au implicat și au sprijinit organizarea acestui eveniment, evidențind disponibilitatea arătată de președintele CJ Suceava, Gheorghe Flutur, și buna colaborare cu Muzeul Bucovinei. Liderul F.C.E.R. s-a arătat încrezător că acest eveniment va fi organizat an de an, la Suceava și Rădăuți, pentru a celebra istoria limbii idiș. Trasând un istoric al acestei limbi dintr-o dublă perspectivă – sincronică și diacronică – dr. Aurel Vainer a arătat importanța idișului ca limbă vernaculară a evreilor răsăriteni, care a generat și cultura idiș. Nu în ultimul rând, teatrul de expresie idiș – înființat la 1876 de Avram Goldfaden la Iași – constituie un vector cultural deosebit de important. „Lumea se înveselea în idiș, dar a fost și o limbă de comunicare specială, a durerilor și a bucuriilor. Se spune că idișul are nuanțe intraductibile și cine înțelege ce nu se poate traduce trăiește momente de mare satisfacție. Nu puțini neevrei vorbeau idiș în România”, a arătat dr. Aurel Vainer în cuvântul de deschidere.

DAN DRUȚĂ

(Continuare în pag. 3)

Ziua Limbii și Teatrului Idiș – ediția I

(Urmare din pag. 2)

Președintele CJ Suceava, *Gheorghe Flutur*, a urat un călduros bun venit tuturor celor prezenți. „Suntem foarte bucuroși să găzduim noi un asemenea eveniment. E o mare onoare. Recunoștință minorității evreiești pentru aportul uriaș la dezvoltarea economică, socială și culturală din Bucovina”. El a evocat numele unor personalități evreiești bucovinene precum Paul Celan și Joseph Schmidt.

Medalii și distincții

Ca simbol al recunoașterii și bune colaborări, președintele F.C.E.R., prim-rabinul Rafael Shaffer și Robert Schorr au fost distinși cu Medalia „Meritul Bucovinei”, acordată de Consiliul Județean Suceava cu ocazia Anului Centenar. Pentru a cinsti două dintre valorile morale ale poporului evreu – memoria și recunoștința – dr. Aurel Vainer a acordat Medalia de Onoare „Prieten al Comunității Evreiești din România” directorului Muzeului Bucovinei, Constantin-Emil Rusu, și prefectului județului Suceava, Mirela-Elena Adomnicăi. De asemenea, liderul F.C.E.R. a acordat Medalia „Elie Wiesel” președintelui CJ Suceava, Gheorghe Flutur, și primarului municipiului Suceava, Ion Lungu.

Primarul *Ion Lungu* a mulțumit pentru distincția acordată, subliniind buna relație pe care Primăria municipiului Suceava o are cu Federația. El a amintit faptul că, la 675 de ani de atestare documentară, orașul Suceava cinstește această zi festivă, evocând de asemenea buna cooperare cu Comunitatea Evreilor din Suceava.

Prefectul *Mirela-Elena Adomnicăi* a arătat că Suceava are darul „de a sparge gheața”, iar organizarea acestei prime ediții a Zilei Limbii și Teatrului Idiș își are locul în acest oraș bucovinean, cu atât mai mult cu cât vechimea comunității evreiești suceveane este multiseculară. Totodată, M.-E. Adomnicăi a afirmat că tragedia deportării evreilor bucovineni în Transnistria și experiența Holocaustului trebuie să fie cunoscute și păstrate în memoria contemporană. „Avem obligația să nu uităm, avem obligația să ne amintim”, a afirmat prefectul județului Suceava, evidențind faptul că valorile culturii și religiei mozaice fac parte din valorile locale ale Sucevei.

Comandantul ISU Suceava, generalul de brigadă *Ion Burlui*, a acordat Medalia de Onoare ISU Danei Humoreanu, voluntar ISU, implicată în mod direct în organizarea Zilei Limbii și Teatrului Idiș.

Rectorul Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, prof.univ.dr. *Mihai Demian*, a declarat că se simte onorat că Universitatea din Suceava este partener în organizarea acestor zile festive, care contribuie la diversitatea culturală. Referindu-se la viitor, el a apreciat că ar fi de bun augur o strânsă colaborare între evreii originari din România și autoritățile locale și a invitat Comunitatea Evreilor din Suceava la un parteneriat cu Universitatea „Ștefan cel Mare” pentru o mai bună cunoaștere a culturii evreiești.

Președintele C.E. Suceava, *Sorin Golda*, una dintre gazdele acestui eveniment, a afirmat că celebrarea Zilei Limbii și Teatrului Idiș în România reprezintă un gest de recunoaștere față de cultura evreiască. Subliniind buna colaborare cu Muzeul Bucovinei în realizarea unor proiecte culturale, el i-a mulțumit președintelui Aurel Vainer pentru alegerea Sucevei ca loc de desfășurare a acestei zile festive. Printre personalitățile evreiești

Bucharest Klezmer Band și managerul acesteia, S. Horn

bucovinene evocate în cuvântul său se numără celebrul scriitor Norman Manea, pe care l-a cunoscut în diverse etape ale vieții sale petrecute în urbea natală.

Vernisajul expoziției „Temple și Sinagogi din România”

Muzeul Bucovinei a găzduit expoziția itinerantă „Temple și Sinagogi din România”, vernisată cu această ocazie la Suceava. *Carmen Hannah Iovițu*, directorul Muzeului de Istorie a Evreilor din România „Șef-Rabin Dr. Moses Rosen”, a afirmat că legătura dintre sinagogă și limba idiș este strânsă, educația religioasă fiind bilingvă, atât în ebraică cât și în idiș. Sinagoga, a arătat ea, nu este doar un monument de arhitectură, ci și un simbol al culturii evreiești, care va dăinui peste secole. Expoziția, care reunește panouri cu fotografii ale unor lăcașuri de cult iudaice și obiecte folosite în cadrul ceremoniilor religioase evreiești, a fost vernisată în cursul anului trecut la Palatul Patriarhiei Române. La Suceava a fost adusă și o colecție de cărți vechi, în limba idiș, prin intermediul cărora cei interesați au putut să ia contact cu mostre de literatură laică și religioasă în această limbă.

Comunicări despre limba și cultura idiș

Limba și cultura idiș au fost subiectele prezentate în cadrul unei sesiuni de comunicări, moderate de președintele F.C.E.R., dr. Aurel Vainer.

Prof. *Wolf Moskovich*, de la Departamentul de Idiș al Congresului Mondial Evreiesc, s-a referit în prezentarea sa la Congresul de limbă idiș, desfășurat în august 1908 la Cernăuți. El a arătat că idișul este o limbă internațională, iar desfășurarea acestui eveniment chiar la Cernăuți confirmă că Bucovina este un centru al idișismului mondial. Deși făcea parte dintr-o structură multinațională, în cadrul Imperiului Austriac, idișul nu s-a bucurat de recunoaștere, fiind interzis până în anul 1918. Prof. Moskovich a afirmat că idișul cunoaște un reviriment atât din perspectiva interesului academic, cât și al numărului celor care îl folosesc ca limbă de comunicare, doar în New York fiind înregistrați peste 500.000 de vorbitori.

Carmen Hannah Iovițu a afirmat, în comunicarea sa, că în momentul de față muzica idiș și teatrul evreiesc reprezintă o punte de legătură cu trecutul. De la cântecele de leagăn și până la cele mai cunoscute melodii idiș, acest gen de muzică readuce în contemporaneitate modul în care s-a trăit în ștetluri din Europa Centrală și de Est. Melodiile idiș au un puternic filon inspirat din muzica liturgică, prezentă în sinagogă. Deși există unele

teorii asupra originii muzicii klezmer și a prezenței ei încă din secolul al II-lea, mai curând secolul al XV-lea ar putea fi considerat un moment elocvent în cronologia muzicii klezmer din spațiul central și est-european.

Dr. *Francisca Solomon*, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, a abordat tema culturii și literaturii idiș din Bucovina. Deși un liant al comunității evreiești, idișul se afla într-o oarecare competiție cu limba germană în spațiul bucovinean, a arătat prof. Solomon. Spre deosebire de presa și literatura evreiască de limbă germană, proiectele de expresie idiș nu beneficiau de o susținere financiară substanțială, având o durată de apariție

redușă. Cu toate acestea, o serie de societăți culturale evreiești aveau să își ofere sprijinul idișului, acest demers însă neputând contracara numeroasele inițiative care vizau utilizarea limbii germane.

Prof. univ. dr. *Rodica Nagy*, de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, a abordat tema contribuției evreiești la cercetarea limbii române. Heimann Tikin a fost o figură emblematică a filologiei române, asupra căreia prof. Nagy și-a orientat prezentarea, afirmând că lucrarea lui de gramatică, publicată în anul 1891, reprezintă un titlu de referință chiar și în zilele noastre. Ea a amintit că idișul a ocupat un loc important în cercetările lingvistului Lazăr Șăineanu, el publicând rezultatele cercetărilor sale într-o lucrare intitulată „Studiu dialectologic despre graiul evreo-german”.

Marius Popescu, documentarist al Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, din cadrul F.C.E.R., a vorbit despre presa în limba idiș din România. El a afirmat că pe lângă rolul consacrat de informare, presa de expresie idiș din perimetrul românesc era și un instrument care viza afirmarea individualității culturale a comunității evreiești. Alături de apariția primului teatru idiș din lume, se pare că tot la Iași aveau să apară și primele periodice idiș din lume, „Korot Haitim” (n. red. – Cronica Timpului) văzând lumina tiparului pentru prima dată în anul 1855, în coordonarea lui Fishl Löwenstein, un maskil de origine galițiană.

Dr. *Anca Tudorancea* a dezvoltat tema prezenței idișului în scrierile laureatului Premiului Nobel pentru Pace, Elie Wiesel. Sighetul, punct emblematic al idișismului românesc și nu numai, a fost documentat prin intermediul reportajelor lui Filip-Brunea Fox și ale fotografului Iosif Berman. Cei doi au parcurs de asemenea lumea evreiască din București, articolele lor fiind publicate în unele numere ale revistei „Adam” din anul 1929. Dacă Sighetul avea să fie sinonim cu „viața idiș”, Bucureștiul era văzut ca un pol al asimilării, raționament care avea să fie bulversat de realitatea anilor Holocaustului.

Lansare de carte: Ițic Manger – Cartea Raiului

DCAM a organizat, în cadrul Zilei Limbii și Teatrului Idiș din România, lansarea la Suceava a volumului *Cartea Raiului* (Hasefer, 2018), aparținând poetului de limbă idiș Ițic Manger. Prof.univ. dr. *Ovidiu Morar* a afirmat în prezentarea sa că o mai bună cunoaștere a autorilor evrei născuți în acest spațiu se impune, mai ales, în contextul noilor tendințe ale globalizării. Literatura și cultura idiș trebuie să redevină o parte integrantă a culturii române. Viața poetului, a arătat vorbitorul, poate constitui un punct de pornire pentru o mai bună înțelegere a scrierilor sale. Potrivit prof. Morar, se poate realiza o paralelă între binecunoscuta operă a lui

Dante și *Cartea Raiului* a lui Ițic Manger, remarcată și de criticul Paul Anghel. Infernul și Paradisul – cei doi poli diametral opuși – constituie un subiect de cercetare și imaginație pentru fiecare dintre cei doi autori. Deși autorul nu oferă prea multe explicații suplimentare, prof. Morar consideră că povestea fictivă a Îngerului Șmul Abe, exilat la rândul-i, este inspirată din propria realitate experimentată de „ultimul trubadur al poeziei idiș”.

Muzică și teatru idiș

Prima seară a festivităților dedicate Zilei Limbii și Teatrului Idiș din România s-a încheiat la Teatrul „Matei Vișniec” din Suceava, care a găzduit un concert de muzică evreiască susținut de *Maia Morgenstern* și *Bucharest Klezmer Band*, trupă aflată în coordonarea artistică a lui Silviu Horn. Un alt moment artistic a fost asigurat de actorii Teatrului Evreiesc de Stat, care au prezentat publicului sucevean spectacolul „De la Caragiale la Șalom Alehem”. Spectacolul reliefează, prin momente comice, paralelismul dintre lumile celor doi, apropiate din punct de vedere geografic, social și cultural, tranziția dintre cele două planuri fiind realizată prin intermediul unei călătorii cu trenul.

Rădăuți – centru al idișismului

În cea de-a doua zi, Templul Mare din Rădăuți a găzduit seria de evenimente care au avut menirea de a celebra limba și cultura idiș. Dr. *Aurel Vainer* le-a vorbit celor prezenți despre importanța acestor două zile în care limba, teatrul și întreaga cultură idiș s-au aflat la loc de cinste în Bucovina.

În cuvântul său, viceprimarul municipiului Rădăuți, *Bogdan Loghin*, a afirmat că aceste două zile au fost minunate și că este o onoare pentru Rădăuți de a găzdui această parte a festivităților.

Igo Koffler, președintele C.E. Rădăuți, a transmis salutul său tuturor celor prezenți și a apreciat organizarea acestor două zile în care a fost sărbătorită limba idiș.

Extinderea Muzeului de Istorie a Evreilor din Bucovina de Sud

În cadrul simpozionului organizat la Templul Mare din Rădăuți, președintele F.C.E.R., dr. Aurel Vainer, a inaugurat extinderea Muzeului de Istorie a Evreilor din Bucovina de Sud, care s-a îmbogățit cu noi exponate și o serie de fotografii. Potrivit dr. *Aurel Vainer*, toți cei care astăzi studiază sau sunt interesați de trecutul și istoria comunităților evreiești din acest perimetru istoric au acum la îndemână un punct muzeal, care păstrează cu fidelitate aspecte din viața evreilor bucovineni. Tot despre istoria evreilor din Bucovina au vorbit prof. *Wolf Moskovich* și prof. Daniel Hrenciuc, care au prezentat comunicări despre destinul evreilor din zonă în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Ițic Manger, Paul Celan sau Eliezer Steinberg sunt doar câteva dintre personalitățile din zona Bucovinei. Prof. Moskovich a evocat destinele unor evrei bucovineni deportați în Transnistria.

Prof. *Daniel Hrenciuc* s-a referit la destinele evreilor din Suceava, afirmând că din cele 102 localități pe care le

(Continuare în pag. 16)

Robert Schorr (stg.), Aurel Vainer, Carmen Iovițu și Anca Tudorancea

Editura Hasefer la BOOKFEST 2018

Deschis la Romexpo, în Capitală, în perioada 30 mai - 3 iunie, Bookfest s-a aflat la a XIII-a ediție și s-a desfășurat a treia oară consecutiv sub înaltul patronaj al președintelui României, Klaus Iohannis. De această dată, Bookfest și-a primit publicul într-un nou pavilion, a subliniat președintele Asociației Editorilor din România, Grigore Arsene. Spațiul a găzduit 150 de expozanți, circa un milion de cărți, sute de evenimente, proiecții de filme, lansări. SUA au fost invitate de onoare iar ambasadorul Hans Klemm a fost prezent în fiecare zi la Bookfest și a participat la mai multe lansări de carte. Copiilor le-a fost destinat Bookfest Junior, cu lansări și evenimente dedicate micilor cititori. La inaugurare, președintele Klaus Iohannis a insistat asupra nevoii de carte și de lectură. La ceremonie au participat ministrul Culturii și Identității Naționale, George Ivașcu, ambasadorii SUA, Germaniei, Israelului, E.S. Hans Klemm, E.S. Cord Meier-Klodt, E.S. Tamar Samash.

Premieră la Hasefer: lansarea colecției Biblioteca de Literatură Idis

Actuala ediție a Bookfest-ului a marcat o premieră pentru Editura Hasefer: inaugurarea colecției Biblioteca de Literatură Idis, coordonată de lector univ. dr. Camelia Crăciun, autoarea unui studiu consacrat subiectului, „De la Dibuk la Lozul cel mare. 140 de ani de teatru idis”, apărut tot la Hasefer. Romanul „Marienbad” de Șalom Alehem face parte din aceeași colecție cu volumele lansate la târg: „Stele rătăcitoare” de Șalom Alehem și „Cartea Raiului” de Itic Manger. Evenimentul s-a înscris în suita aniversară dedicată primei ediții a Zilei Limbii și Teatrului Idis, sărbătorită la nivel național, după ce a fost adoptată în unanimitate în Parlamentul României, la propunerea deputatului F.C.E.R., Silviu Vexler. Au fost puncte de reper în introducerea făcută de directorul CIEP, Alexandru Marinescu, moderator al lansărilor. În publicul venit în număr mare s-au aflat secretarul general al F.C.E.R., Eduard Kupferberg, președintele C.E.B., ing. Paul Schwartz, președintele Fundației „Filderman”, ing. Albert Kupferberg, președintele AERVH, dr. Liviu Beris, președintele ACPCCI, gral. (r) Mihail Ionescu, directorul TES, Maia Morgenstern.

Subliniind rolul de portdrapel al Hasefer-ului în promovarea culturii evreiești în

România, secretarul general al F.C.E.R., Eduard Kupferberg, a evidențiat varietatea de domenii – literatură clasică idis, religie, ezoterism, istoria Holocaustului – care se remarcă chiar din cărțile lansate la actuala ediție Bookfest. Vorbitorul a mulțumit editurii pentru că „an de an, depășește numărul de titluri care arată ce au fost, ce sunt și ce vor fi evreii din România și din întreaga lume”. În calitate de coordonator științific al „Cărții Raiului”, Eduard Kupferberg a considerat că romanul face parte din familia „cărților pentru copii făcute să fie citite de adulți: un pic de religie, istorie, umor evreiesc din viața de zi cu zi”.

De ce numai Ziua Limbii și a Teatrului Idis și nu a literaturii idis? – s-a întrebat lector univ. dr. Camelia Crăciun, coordonatoarea colecției. Răspunsul a fost dat de această lansare, marcând „foarte necesarul demers de înființare a unei serii de carte de literatură idis”. A fost salutată inițiativa TES de promovare a limbii și culturii idis prin Centrul de Cercetare și Conservare a Culturii Idis, pe care-l coordonează. Au fost aduse mulțumiri lui Eduard Kupferberg pentru ideea reeditării „Cărții Raiului”, lansată la aniversarea zilei de naștere a autorului ei; Cristinei Mitrea, referent la Centrul amintit, autoarea a unui volum în pregătire despre publicațiile idis în România; redactorului de carte dr. Claudia Bosoi; co-editorului la „Stele rătăcitoare”, drd. Raluca Andrei, și redactorului George Gîlea.

Cabala și Tora

Despre „Spiritul Cabalei”, de Julien Darmon, au vorbit prof. univ. dr. Francisca Băltăceanu, de la Facultatea de Litere din cadrul Universității din București, și prof. univ. dr. Vasile Morar, de la Facultatea de Filozofie a aceleiași instituții.

Vasile Morar și Francisca Băltăceanu

„Cartea Raiului se adresează unui public vast: copii și adulți, evrei și neevrei, specialiști în iudaism și nespecialiști”, a considerat Claudia Bosoi. Cartea „răspunde exigențelor unui cititor profesionist” prin: studiul introductiv, aparținând Cameliei Crăciun, care a realizat „o contextualizare a operei” și a sintetizat diversele interpretări ale cărții; notele de subsol oferind explicații de iudaică, a căror acuratețe a fost asigurată de coordonatorul științific, Eduard Kupferberg. O deschidere mai largă spre cititori s-a făcut prin excelența grafică realizată de Daniela Bălan Ionescu. Vorbitorul s-a referit la specificul stilistic al lui Itic Manger: oralitate, spirit ludic, lumea văzută prin prisma copilăriei; „o carte fermecătoare prin simplitatea expresiei, de un deosebit rafinament”.

În consonanță cu ideile avansate de dr. Camelia Crăciun, drd. Raluca Andrei a vorbit despre capitolul de istorie a evreilor din România reprezentat de creația idis, acțiunea volumului „Stele rătăcitoare” petrecându-se, în parte, în spațiul românesc, știut fiind că teatrul idis a fost creat în România. Vorbitorul a reliefat universalitatea operei lui Șalom Alehem.

Francisca Băltăceanu a definit două calități majore ale cărții: bogăția ideilor și claritatea expunerii. Julien Darmon realizează o introducere (oferind o istorie a Cabalei în care esențiale sunt ideile și câteva personalități) și înlătură balastul interpretărilor nefondate (uneltire, intrigă, vrăjitorie). Totodată, autorul francez prezintă cartea esențială la care se referă Cabala, și anume Tora, aducând în discuție nivelurile de sens recurente interpretării moderne a Bibliei, niveluri cunoscute încă din Antichitate: un sens literal, altul mistic și câteva intermediare. Capitolul central al cărții este cel de-al treilea, denumit „De ce Cabala?”, în care domină exercițiul problematizării și elanul către o înțelegere superioară a lumii. Ce îi aduce cititorului această carte? O înțelegere mai exactă a ceea ce este realmente Cabala: pasiunea pentru studierea atentă, concentrată a Bibliei, asupra căreia trebuie să revenim mereu, fiind Cartea care ne apropie de Dumnezeu, ne ajută să-L cunoaștem; trăirea pentru Tikun Olam – lumea este spartă și trebuie reparată, iar fiecare om este responsabil de această reparare a lumii, prin felul în care trăiește, studiază și dă altora ceea ce a înțeles; primatul iubirii, accentuat cu energie reînnoită de autorul francez.

Vasile Morar a identificat această carte cu „un foarte bun îndrumar” pentru cei care doresc o înțelegere comună asupra Cabalei. Ea lămură conceptele fundamentale ale Cabalei, legătura dintre Tora, scrierile talmudice și Zohar. Pentru a înțelege „Spiritul Cabalei”, avem nevoie de trei accepții ale lui Dumnezeu: a filozofilor (Infinitul), a Torei (YHWH) și a experiențelor lumii. Acestea sunt puse în ecuație și în esul „The End of History?”, de Francis Fukuyama, publicat la 30 mai 1989; de aceea, cartea lui Julien Darmon merită studiată din perspectiva celor trei grile de lectură, a conchis vorbitorul.

„Simbolurile culorilor ni se transmit”

Noua carte a lui Carol Feldman, dedicată „unicei sale soții”, Betty, „Caleidoscopul meu” (redactor de carte Andreea

CLAUDIA BOSOI
IULIA DELEANU
EVA GALAMBOS

(Continuare în pag. 5)

Ziua Copilului, sărbătorită la București

A fost primul an în care Ziua Copilului a fost celebrată la Comunitatea Evreilor din București, într-o atmosferă veselă și primitoare, evenimentul fiind organizat de C.E.B., F.C.E.R. și Fundația „Filderman”. Vicepreședintele C.E.B., ec. Silviu Vexler, a declarat: „Curtea Templului Coral a fost plină de copii, de veselie, de râsete, de jocuri, de muzică și spectacole de teatru. Nu pot să nu mulțumesc vinovaților pentru organizarea acestui frumos și unic eveniment, și anume: Ligia Dobriță, Nicoleta Șerban, Clemansa Teohari, Alex Poenaru, Sandu Câlția, Jean Bercu și echipei de la Administrativ, lui Ivan Truțer și echipei de la Pază și Protecție, lui Daniel Șerban, echipei TVR de la Conviețuirii, în special prietenilor noștri Carmen Ștefănescu și Traian Popescu. Vă mulțumim mult de tot, dragi copii, părinți și bunici, că ați fost alături de noi, vă mulțumim, dragi colegi, pentru ajutor!”

Dr. Janina Ilie, manager de proiecte în cadrul F.C.E.R., a arătat că evenimentul a fost organizat cu dăruire de o echipă de nici zece oameni și a mulțumit tuturor celor care s-au implicat financiar și emoțional în reușita acestei zile, menite să ne

aducă împreună și să celebreze faptele bune, cuvintele blânde, gesturile pline de grijă și iubire.

TES și Bucharest Klezmer Band (dirijor, Bogdan Lișin; manager, ec. Silviu Vexler) au încântat audiența prin melodiile specifice evreiești. Li s-a alăturat Carla Lișin, care a adus bucurie și candoare în interpretarea cântecelor copilăriei.

Președintele C.E.B., ing. Paul Schwartz, a adresat urări de sănătate, fericire, pace tuturor oamenilor și a oferit un sfat copiilor care, cu trecerea anilor, vor deveni adulți: „Profitați de fiecare moment pentru a învăța și a deveni oameni utili societății! Munciiți, astfel încât societatea să aibă nevoie de voi, nu voi de societate! Mai multe cunoștințe și abilități înseamnă un viitor mai sigur, fără lipsuri și necazuri”.

Un grup de actori ai TES – Andrei Bibire, Dorina Păunescu, Mirela Nicolau și Alina Tomi – au susținut momente artistice în care au îmbinat recitarea de fabule și poezii pentru copii cu intonarea de cântece vesele, programul fiind regizat de Andrei Munteanu.

Președintele F.C.E.R., dr. Aurel Vainer, s-a bucurat să vadă acest spec-

I U D A I C A

Tora a revenit în „Sinagoga-diamant” din Caransebeș

Oraș cărășan la poale de munte, cu iz de burg austro-ungar, Caransebeșul a găzduit recent o întâlnire de suflet a șase comunități, la inițiativa președintelui F.C.E.R., dr. Aurel Vainer. Șabatoul a reprezentat, în primul rând, o extrem de plăcută surpriză – o sinagogă precum o bijuterie, invitați de seamă, seară de Șabat impresionantă, cazare în spații plăcute și de calitate, dezbateri relaxate și amicale. Ce îți poți dori, de fapt, mai mult de la o asemenea întâlnire comunitară?

Programul a debutat cu primirea Sulului de Tora, oferit de Federație acestei obști renăscute. Amfitrion al ceremoniei a fost tânărul Ery Pervulescu, cel care la vârsta de 16 ani a preluat soarta acestei mici comunități. La vremea aceea toți, inclusiv primarul Caransebeșului, l-au privit cu uimire pe băiatul care, între teze și extemporale, lupta pentru revenirea celor câțiva evrei la comunitate, pentru renovarea Sinagogii sau păstrarea în condiții decente a cimitirului. La trei ani distanță, tânărul a plecat să studieze la București, iar responsabil al micuței obști a devenit stomatologul Florin Schwartz. Acesta continuă cu dedicare același demers de

Rafael Shaffer

renaștere a comunității. Așa cum afirma la evenimentul festiv președintele Comunității Evreilor din Lugoj, ing. Ivan Bloch, de care ține și această obște, inima sa este egal atașată atât de Sinagoga din Lugoj cât și de cea din Caransebeș, precum și de cele două orgi funcționale din cele două maiestuoase lăcașuri de cult.

Cel mai emoționant moment al evenimentului l-a reprezentat preluarea efectivă a noului Sul de Tora. Președintele F.C.E.R., dr. Aurel Vainer, prim-rabinul Rafael Shaffer, cantorul Emanuel Pusztai și toate celelalte personalități evreiești prezente au înconjurat frumoasa Sinagogă, înveșmântați în talit.

Dr. Aurel Vainer a vorbit despre această „Sinagogă-diamant a evreimii din România”, una dintre cele mai frumoase și impresionante construcții ce se găsesc în țara noastră. De asemenea, domnia-sa a evocat „minunea” de la Caransebeș, felul în care această comunitate a renăscut. Întreaga întâlnire a fost o inițiativă a președintelui F.C.E.R., susținut de directorul JDC pentru România, Israel Sabag.

Primarul urbei, Felix Borcean, este un susținător al păstrării patrimoniului local și, la cererea repetată și foarte insistență a lui Florin Schwartz și a lui Ery Pervu-

lescu, a răspuns de fiecare dată pozitiv. Reparații la Sinagogă, dar și întreținerea cimitirului sunt priorități ale domniei-sale, motiv pentru care, cu ocazia acestui Șabat, a primit, chiar din partea președintelui F.C.E.R., Medalia „Prieten al Comunității Evreilor din România”.

Secretarul General al F.C.E.R., Eduard Kupferberg, unul dintre cei care au contribuit la organizarea evenimentului, a vorbit emoționant despre însemnătatea Șabatului și felul în care evreii își concentrează atenția asupra timpului, ca axă determinantă a vieții. Șabatul reprezintă temelia și piatra de hotăr a săptămânii, implicat a felului în care este trăită viața omului. Timpul este prima creație a lui Dumnezeu, a subliniat vorbitorul.

Rugăciunea de Kabbalat Șabat, rostită de prim-rabinul Shaffer și de cantorul Emanuel Pusztai, a readus în lăcașul de cult o atmosferă care nu a mai existat acolo de foarte multe decenii, iar apoi, într-un cadru foarte elegant, a avut loc cina de Oneg Șabat.

Șabatoul a prilejuit și o mai bună cunoaștere a orașului, printr-un tur oferit de organizatori, prezentări foarte interesante despre Șabat și despre Tora ca „ghid de management”, susținute de prim-rabinul Shaffer și de Eduard Kupferberg, în calitate nu numai de secretar general, ci și de director al Cancelariei Rabinice. Havdala a oferit ocazia unei mai bune cunoașteri între membrii comunităților din aceeași regiune.

Masa rotundă, moderată de președintele Aurel Vainer, cu participarea președintelui Comunității Evreilor din Lugoj, Ivan Bloch, a prim-rabinului Rafael Shaffer, a secretarului Comunității din Craiova, Francisc Abraham, a președintei Comunității din Timișoara, Luciana Friedmann, a secretarului general al Federației, Eduard Kupferberg, și a președintelui

Ery Pervulescu

Comunității din Deva, Liviu Lăcătușu, a fost de fapt o discuție plăcută și interesantă despre problematica specifică fiecăreia dintre comunitățile prezente.

Întâlnirea de la Caransebeș a fost prima ediție a unui eveniment care se dorește a deveni o tradiție, spre bucuria celor care au luat parte la programul-pilot.

LUCIANA FRIEDMANN

Șabat, regina iudaismului

Tora și tradiția iudaică prezintă ziua de Șabat ca zi de sărbătoare. Conform Torei, Dumnezeu a creat lumea în șase zile, iar în ziua a șaptea, Șabat (respectiv sâmbăta), El s-a odihnit. De aceea, în acea zi trebuie să se odihnească și oamenii. Înșuși cuvântul ebraic „șabat” provine de la rădăcina „š b t”, din care este format verbul „lașever”, cu sensul: a șede, a se odihni. Obligația evreului este de a da odihnă tuturor în această zi. Conform tradiției iudaice, Șabatul începe vineri seară după asfințitul soarelui și se încheie a doua zi, sâmbăta seară, după apariția a trei stele pe cer. Ora intrării și ieșirii Șabatului diferă de la loc la loc. Conform normelor halahice, există munci și lucrări interzise de Șabat. Tradiția iudaică a preluat nu numai norme halahice, ci și datini și obiceiuri de Șabat.

Această zi de odihnă a fost comparată cu o regină, căreia i-au fost atribuite numeroase calități. Șabatul a devenit o zi sfântă, cununa creației. Regina Șabat a fost onorată în rugăciune, dar și în literatură, muzica și arta plastică evreiască laică. Era bucuria odihnei după o săptămână de lucru. Această zi a devenit atât o „zi sfântă”, dedicată lui Dumnezeu și studiului, cât și o sărbătoare de familie. Poeții și scriitorii care au descris-o, unii religioși, dar alții complet laici, au fost impresionați de frumusețea și pacea serii de ajun de Șabat, când toți evreii erau liniștiți, nu se gândeau la suferința și activitatea zilnică, se bucurau de frumusețea lumânărilor de Șabat, de odihna din această zi.

Printre scriitorii ebraici de elită care au dedicat versuri frumuseții Șabatului a fost Haim Nahman Bialik (1873-1934), poetul renașterii naționale evreiești. Bialik a fost un poet laic, dar profund impresionat de tradiția iudaică și de folclorul evreiesc. Amintim poezia lui „Regina Șabat” (*Șabat HaMalkah*), care în patru strofe exprimă dragostea evreului pentru Șabat, pentru ziua liberă, sfântă, de odihnă, pentru pacea acestei zile – și pentru pace în general, ca și speranța păcii. Această poezie descrie atât bucuria evreului la primirea Șabatului, cât și regretul său la despărțirea de Șabat, cu speranța că Șabatul va reveni curând, peste o săptămână. Ca și într-un cântec tradițional ebraic, Regina Șabat (în limba ebraică, de genul feminin) vine însoțită de îngerii păcii. Poezia a fost tradusă în limba română în anul 1975 de către regretatul poet Sebastian Costin și publicată în volumul său de traduceri din poezia ebraică, iar în anul 1979 traducerea a fost reproducută de regretatul scriitor Șlomo Leibovici-Laiș în volumul „Șabat, cununa creației”.

LUCIAN-ZEEV HERȘCOVICI

Idiș – o limbă aparte

Exilul evreilor în Europa a fost mult mai greu decât în Babilonia. În Babilonia se vorbea aramaica, o limbă foarte apropiată de ebraică. Limbile vorbite în Europa erau total diferite. Erudiții au continuat să stăpânească ebraica, dar ei erau puțini. Cei mai mulți cunoșteau doar limba țării. Din dorința de a păstra în aceste grele condiții identitatea, au fost create limbi evreiești locale, cele mai răspândite fiind iudeo-araba, iudeo-spaniola, cunoscută ca ladino, și iudeo-germana, cunoscută ca idiș. Pronunțarea limbii de bază a fost puțin schimbată și s-au adăugat multe cuvinte evreiești.

Cu timpul, aceste limbi s-au îndepărtat de limba-sursă. Fiecare și-a urmat cursul firesc, adaptându-se nevoilor de exprimare ale fiecăruia neam. Astăzi, unui vorbitor de germană îi va fi foarte greu să înțeleagă ce se vorbește în idiș.

În Spania arabă, deși cele mai importante cărți au fost scrise în ebraică, unele cărți destinate unui public mai larg au fost scrise în limba locală. Maimonide, de pildă, a scris „Călăuza Rătăciților” în iudeo-arabă. Cartea a fost tradusă în ebraică doar câteva generații mai târziu.

Erudiții din nordul Europei nu le-au urmat pilda. Cărțile, chiar cele adresate publicului larg, au fost scrise exclusiv în ebraică. Doritorii de învățătură nu aveau decât să-și caute un dascăl care să le traducă cele scrise. Dascălul citea și le traducea în idiș. Cu timpul, unii deprindeau ebraica, dar cei mai mulți rămâneau la mila dascălilor.

Ulterior, unele dintre aceste tălmăciri au fost așternute în scris. A fost folosit alfabetul ebraic, deoarece evreii îl cunoșteau din cărțile de rugăciune. Alfabetul local le era celor mai mulți străin. A fost nevoie și de unele adaptări. Litera v (ain), a cărei pronunțare se pierduse deja, a fost folosită pentru vocala „e”. De asemenea s-au găsit soluții ingenioase pentru „f” la începutul cuvântului, „c” moale și „g” moale, care nu au paralelă în limba ebraică. Presupun că au fost folosite principiile după care se scriau numele persoanelor și ale locurilor în actele juridice scrise în ebraică sau aramaică, dar nu am dovezi în acest sens.

Unele din aceste tălmăciri au avut șansa să fie așternute pe hârtie și chiar să vadă lumina tiparului sub numele „Ivri Taiiș”, care s-ar putea traduce „ebraică [tălmăcită în] germană [adică idiș]”. Uneori, ele sunt traducerii fidele, dar de cele mai multe ori divagau în istorisiri moralizatoare, așa cum se adresau dascălii unui public mai puțin educat. Am găsit astfel de texte în cărți de rugăciune vechi, plasate în partea de jos a paginii, sub titlul u”v, prescurtare de la „Ivri Taiiș”.

O importantă carte scrisă și tipărită în idiș a fost „Teve veRene”. Înșuși titlul ei, bazat pe un verset din „Șir Hașrim” (Cântarea Cântărilor), un imperativ plural feminin, arată că ea era adresată în special femeilor, în acele vremuri mai puțin cunoscătoare de ebraică. O colecție de povești din Tora, îmbinate cu pasaje din Midraș și istorii moralizatoare, era menită să aducă unor cercuri largi un minimum de cultură iudaică, dar mai ales un puternic îndemn spre evlavie. În zilele noastre, cartea aproape că a fost dată uitării. În ebraică a fost tradusă din ladino o carte asemănătoare numită „Meam Loez”, care i-a luat locul.

O valoroasă carte scrisă în idiș sunt memoriile pe care le-a scris Glueckel din Hamlen, o femeie de afaceri care a trăit în jurul anului 1700 și care rămăsese văduvă. Cartea s-a păstrat ca document de familie până ce a văzut lumina tiparului, în anul 1896.

Atașamentul față de limba ebraică și odată cu el refuzul de a folosi orice altă limbă, chiar și idiș, nu s-a limitat la cărți. Au fost perioade în care, în fața tribunalelor rabinice, era acceptată numai pledarea în ebraică. Mai mult, chiar și predica, a cărei menire este să fie înțeleasă de o audiență largă, trebuia să se desfășoare în ebraică. Am auzit că la Sighet au fost sinagogi care au păstrat acest obicei până la momentul dezrădăcinării, în anul 1944.

Astăzi nu este poate mai ușor să înțelegem. Dacă nu ar fi păstrat înaintașii noștri cu atâta determinare limba ebraică, nu se știe dacă ar fi avut loc miracolul renașterii limbii ebraice, fără de care Statul Israel este greu de imaginat.

Răspândiți în estul Europei, evreii nu au renunțat la limba idiș, ci doar au îmbogățit-o cu cuvinte slave. Ea a devenit limba comună a tuturor evreilor din centrul și estul Europei. Ea le permitea într-o oarecare măsură comunicarea cu autoritățile germane și austriece, care, în acele vremuri, și-au extins mult stăpânirea spre est. Autoritățile germane și austriece au profitat de acest fapt și în recensăminte i-au numărat pe evrei ca etnici germani pentru a dovedi cum că ar fi majoritari în acele zone.

Ceea ce a fost inițial o punte către populația locală a devenit o stavilă. În unele cazuri, evreii au deprins limba vecinilor. În altele, vecinii au deprins limba idiș. Cel mai interesant caz l-am întâlnit într-un sat arăbesc din sudul Galileei. Am cunoscut acolo un bărbat care purta porecla „idiș”. Pe vremuri, lucruse la un patron evreu nou-venit din Ungaria, care nu a reușit să deprindă ebraica, darămite araba, și încerca să se facă înțeles... în idiș. De nevoie, tânărul arab a deprins limba idiș!

Prim-rabin RAFAEL SHAFFER

Zilele Culturii Sefarde, ediția a V-a

Țimp de trei zile, Bucureștiul a găzduit un eveniment dedicat evreilor sefarzi și impresionantelor lor moșteniri culturale în spațiul european de sud-est. Aflat la a cincea ediție, evenimentul conceput și organizat de conf. dr. Felicia Waldman și-a câștigat rapid un renume de liant între națiuni marcate invariabil de prezența în rândul lor a elementului sefard. Astfel, începând cu 2014, printre organizatorii și susținătorii fideli ai Zilelor Culturii Sefarde la București se numără Ambasada Spaniei și Institutul Cervantes, Ambasada Turciei, Comunitatea Evreilor din București, Centrul de Studii Ebraice din cadrul Universității din București, Centrul de Studii Israeliene „Goldstein Goren”, Centrul Comunitar Evreiesc București și, desigur, Federația Comunităților Evreiești din România.

Actuala ediție a Zilelor Culturii Sefarde a debutat la 5 iunie, la Centrul Comunitar Evreiesc, unde formația Bucharest Klezmer Band a interpretat melodii ladino, precum și alte cântece evreiești cunoscute. „Cea mai mare satisfacție a mea a fost, este și rămâne faptul că, datorită acestei manifestări anuale, muzica ladino se face din nou auzită pe scenele bucureștene, nu doar prin intermediul Bucharest Klezmer Band, care a învățat câte o melodie nouă sefardă în fiecare an, dar și prin corul de copii al Complexului Educațional Lauder-Reut, cărora membrii formației le-au transmis această moștenire, adică prin generația tânără”, a declarat dr. Felicia Waldman.

În cursul discuțiilor consistente din cea de-a doua zi, prin vocea dr. Anca Tudorancea, secretar științific la CSIER, a fost reiterat faptul că prezența evreilor spanioli în România este redusă numeric, comunitatea având la nivel național numai vreo 50 de membri. Moștenirea lor însă este cu adevărat pregnantă, mai ales la nivelul Capitalei, unde străzile centrului istoric poartă la fiecare pas mărturia unei comunități vibrante, puternice și implicate în viața cotidiană a țării. „Destinată încă de la început a fi un eveniment anual, manifestarea este menită să ofere publicului larg informații despre istoria și memoria comunității evreilor spanioli, cea mai veche și mai longevivă din Țările Române, prezența sefarzilor fiind atestată la București încă de la 1550, dar și cea mai mică numeric, pentru că nu a depășit niciodată câteva mii de oameni. Deși nu sunt sefardă, mi-am dedicat, în ultimii ani, atât eforturile de cercetare, cât și cele de

organizare acestui eveniment și altora similare, pentru că am constatat cu surprindere că se știe puțin despre această comunitate, iar o serie întreagă de contribuții majore la istoria României sunt date uitării”, susține coordonatoarea studiilor ebraice din cadrul Facultății de Litere, dr. F. Waldman.

Ca de fiecare dată, evenimentul a beneficiat de prezența ambasadorului

Turciei la București, E.S. Osman Koray Ertaş, susținător al promovării amintirii culturii sefarde, care a găsit un teren fertil în Imperiul Otoman, după expulzarea din Spania în 1492. De altfel, este important să observăm, cum în ciuda evoluțiilor politice nefavorabile de la momentul actual, între state precum Turcia și Israel, un liant socio-cultural precum existența seculară a evreilor sefarzi în regiune creează poduri peste timp.

Din Turcia au participat și două nume importante: fotografatul turc de origine

evreiască Alberto Modiano, membru al Royal Photographic Society din Londra, precum și conf. dr. Bulent Şenay, profesor de istoria religiilor la Universitatea Uludag din Bursa. Artist vizual, dar și poet, Modiano este de peste două decenii și fotograf al comunității evreiești din Istanbul, comunitate redusă astăzi, din nefericire, la aproximativ 17.000 de membri (față de 26.000, în urmă cu două decenii și o jumătate de milion la nivel național în timpul Imperiului Otoman). În cadrul evenimentului, Modiano a prezentat primul său documentar fotografic despre viața evreiască în Istanbulul de astăzi, punctând momentele-cheie individuale (naștere, Bar Mițva, căsătorie, înmormântare), dar și cele comunitare, cu precădere rugăciunile și sărbătorile. Imaginile au fost acompaniate de muzică ladino, oferind un impact emoțional deosebit al unei vieți ce se stinge pas cu pas, spune Alberto Modiano.

La Bursa, a relatat dr. Şenay, primul oraș în care au poposit evreii spanioli în zilele sultanului Baiazid al II-lea, viața evreiască este de mult apusă, numărând în prezent o comunitate de sub 100 de persoane. Un rabin vine săptămânal pentru serviciul de Șabat, în cartierul evreiesc înființat în urmă cu 500 de ani. Din activitatea economică altădată intensă și viața culturală vibrantă au mai rămas doar măturii, documente, clădiri. Profesorul Bulent Şenay a dorit să accentueze conștientizarea foarte bună a comunității sefarde cu cea turco-musulmană, precum și cu cea creștină, de-a lungul secolelor, Bursa fiind un prosper port otoman, cu influențe diverse.

O idealizare care a fost parțial contestată de prof. dr. Elie Rekhess, de la Northwestern University, un reputat specialist în istoria relațiilor israeliano-arabe, invitat, de asemenea, la Zilele Culturii Sefarde din București. Acesta a

închis seria prezentărilor, într-un frumos arc al timpului: în timp ce România sau Turcia discută cu nostalgie despre o viață sefardă de mult apusă, profesorului israelian i-a revenit sarcina de a discuta despre prezentul și viitorul comunității evreilor spanioli, reveniți în masă în patria înaintașilor, după 1948. Dr. Rekhess a punctat cu pragmatism problemele de integrare ale comunității sefarde în Israel, ai cărei membri au venit mult mai târziu decât așkenazii, care puseseră deja umărul la crearea statului, fapt ce a condus la o serie de divergențe. Deși în prezent, conform profesorului Rekhess, sefarzii domină ușor leadership-ul zonei politice, diferențele culturale, sociale, dar și economice au fost pregnante în primele decenii de la înființarea Israelului.

La 7 iunie, evenimentul de la București s-a încheiat cu prezența duoului Olivia Iancu – Claudiu Lobonț (cobză), în spectacolul *Mirava en el cielo y en la estreyeria* (n.r. privind cerul și stelele), care au interpretat o serie de cântece sefarde încântătoare. Un final ideal pentru Bucureștiul teilor înfloriți!

DIANA RUSU

100 de ani de la Marea Unire Întâlnire a cultelor la Alba Iulia

Reprezentanți ai cultelor recunoscute de statul român au fost prezenți, la 28 mai a.c., la un ceremonial desfășurat în Piața Tricolorului din Alba Iulia, în cadrul unei manifestări dedicate Centenarului Marii Uniri, intitulată „Uniți de credință în istorie”. După ceremonial a urmat o dezbatere găzduită de Universitatea „1 Decembrie 1918”. Printre cei prezenți s-au aflat președintele Federației Comunităților Evreiești din România, dr. Aurel Vainer, prim-rabinul Rafael Shaffer, șeful Cultului Musulman din România, muftiul Murat Iusuf, purtătorul de cuvânt al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, Francisc Doboș, protopopul greco-catolic de Alba Iulia, Radu Roșu, purtătorul de cuvânt al Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia, Oliviu Botoi.

Tema principală a întâlnirii cultelor a fost rolul credinței în identitatea națională. Luând cuvântul în numele F.C.E.R.-C.M., dr. Aurel Vainer a arătat, referindu-se la ceremonii din Piața Tricolorului, că în urmă cu 100 de ani aici au fost prezenți și reprezentanții minorităților naționale, inclusiv ai evreilor. Potrivit declarațiilor fruntașilor evrei, toate comunitățile din noile provincii – Transilvania, Banat, Basarabia și Bucovina – s-au pronunțat pentru unire.

În toată istoria lor de pe acest pământ, evreii au fost devotați României, a spus președintele F.C.E.R., subliniind faptul că evreii au o dublă loialitate, față de România, în calitate de cetățeni români evrei, și față de Israel, țara străbunilor, iar cele două noțiuni nu se contrazic. F.C.E.R., organizație civilă și religioasă, se conduce după principiul „cunoaștere și recunoaștere reciprocă”. Toate minoritățile și cultele suntem alături unele de altele, fără să ne pierdem identitatea națională și culturală, a arătat vorbitorul, care a scos în evidență faptul că religiile monoteiste au provenit toate din mozaism. De asemenea, a subliniat el, ne unesc preceptele Celui Zece Porunci care, cu mici modificări, există la toate cultele monoteiste. De aceea trebuie să fim uniți.

Dr. Aurel Vainer a vorbit despre excelentele relații ale comunității evreilor cu toate cultele, dar mai ales cu cel ortodox și a amintit în context de organizarea la Patriarhie a expoziției „Temple și Sinagogi din România”. El a salutată organizarea acestei întâlniri, care atestă rolul minorităților și cultelor în realizarea Marii Uniri și a amintit sacrificiile evreilor care au luptat și au murit în Primul Război Mondial și în Războiul de Independență, deși nu aveau cetățenie română. (E.G.)

Chirurgia – singura profesiune pentru care merită să trăiești!

Interviu cu Ludith Szabó, prima femeie chirurg din Transilvania

Iudith Steiner (căs. Szabó) s-a născut la Sântana, într-o familie de rit neolog. În anii copilăriei și ai școlii primare a avut parte de o viață îndestulată și tihnită, în comuna cu populație majoritar germană, unde comerciantul evreu și familia lui s-au bucurat de respect. Toate acestea s-au schimbat brusc odată cu instalarea statului național legionar și izbucnirea războiului.

A.G.: Cum ați trăit acele vremuri?

I. Sz.: Toate prietenele mele erau creștine, nemțoaice, unguroaice și române. Când a apărut „marele spirit hitlerist”, tineretul din satul cu populație majoritar germană a luat-o razna, persoanele mai vârstnice mai puțin. După ce am fost eliminată din școală pe motive rasiale, se întâmplă să fiu pe stradă când ieșeau copiii de la școală. Au trecut pe lângă mine și m-au scuipat, strigând: „Jidancă împuțită!”. Nu am înțeles. Aveam 11-12 ani și nu mă simțeam cu nimic diferită de ceilalți copii. L-am întrebat pe tata ce se întâmplă și el mi-a răspuns că „acesta e spiritul vremurilor”. Unul dintre angajații tatălui meu, un băiat sărac, orfan de tată, pe care tata l-a luat la prăvălie, l-a învățat meserie, l-a ajutat cu tot ceea ce a putut, a devenit șeful Hitlerjugendului din Sântana. La un moment dat, când legionarii erau la putere, s-a postat în fața prăvăliei un Hitlerjugend și unul cu cămașă verde și nu au permis nimănui să intre și să cumpere din prăvălia evreiască, dar noi eram obligați să ținem prăvălia deschisă.

Am fost obligați să părăsim Sântana și să ne mutăm la Arad, în 24 de ore. Acolo am fost concentrați toți evreii, cu domiciliu obligatoriu, pe tot parcursul războiului. Tatăl meu a fost trimis la muncă obligatorie iar eu și cu mama am trăit într-o

sărăcie lucie, din cauză că toate bunurile din Sântana fuseseră confiscate. Singurul nostru venit erau banii câștigați de mine, pentru plimbarea unor copii cu căruciorul. Prigoana antievreiască din timpul războiului a fost urmată de cea antiburgheză de după război, astfel încât admiterea la Facultatea de Medicină a fost o adevărată provocare pentru mine.

– Cum ați optat tocmai pentru chirurgie?

– Examenul s-a desfășurat în condiții destul de dificile, pentru că erau 200 de locuri, din care 60% rezervate pentru fiii de muncitori și țărani, potrivit politicii anului 1947. Am reușit la medicină, dar revelația vocației s-a petrecut în anul IV, când am întâlnit chirurgi cu „C”. Prin 1950-1951 eram în stagiul practic la patul bolnavului și, la un moment dat, a intrat un medic cu halatul alb pătat cu sânge și ne-a spus: „Vai, sunt frânt de oboseală, toată noaptea am avut urgențe și am operat!” Până atunci făcusem doar stajii în care ascultasem bolnavii cu stetoscopul, ba auzeam, ba nu auzeam, filozofie multă, fapte puține... Când am auzit că cineva a operat toată noaptea, mi-am spus: specialitatea asta e de mine. Pot face ceva, pot interveni activ în vindecarea bolnavului, nu doar prin mijloace intermediare. Sigur că între timp mi-am schimbat optica și știu că și în alte specialități se intervine activ.

– Ce șanse aveați să deveniți chirurg într-o vreme în care această specialitate era rezervată exclusiv bărbăților?

– M-am dus și l-am căutat pe profesorul Aurel Nana; el era șeful clinicii și l-am întrebat dacă o femeie poate face chirurgie pentru că eu asta aș dori să fac. Profesorul, care era un om destul de dificil și pretențios în alegerea persoanelor cu care lucra, mi-a spus: „Sigur, dragă tovarășă, bineînțeles. Eu am fost în Uniunea Sovietică și acolo am văzut femei chirurgi care au mai multă îndemânare la a face suturi. Veniți, faceți chirurgie, dar nu vă măritați niciodată, pentru că, dacă vă măritați, nu mai puteți face chirurgie!”. Ceea ce am și promis. Mă rog, poate nu e chiar singura promisiune de care nu m-am ținut...

Până la terminarea facultății am avut la activ vreo 40 de operații mai modeste: apendicectomie, hernii etc., majoritatea cu viitorul profesor Aurel Kaufmann, pe atunci asistent, dar și cu alții, care-mi mai

ANDREA GHIȚĂ

(Continuare în pag. 16)

Ziua Limbii și Teatrului Idiș în

COMUNITĂȚI

Iași Sărbătoarea teatrului, muzicii și umorului evreiesc

dramaturg, regizor și actor evreu de limbă idiș și ebraică, autor a 40 de piese de teatru, printre care și a primei piese în limba ebraică ce s-a jucat în S.U.A.

S-a născut la 24 iulie 1840 în orașul Starokostiantyniv din Ucraina, ca fiu al unui ceasornicar evreu, familiarizat cu ideile mișcării evreiești de modernizare Haskala. În copilărie a frecventat hederul iar tatăl său a ținut foarte mult ca fiul să primească și lecții particulare de limbă rusă și limbă germană pentru a se descurca mai bine în societate. Încă de copil, s-a distins prin talentul său actoricesc și muzical, știind să-i imite pe menestrelii comici de la nunțile evreiești, ca și pe cântăreții din Brod.

În 1857 a început să învețe la școala rabinică de stat din Jitomir, pe care a terminat-o în 1866. La absolvire a devenit profesor, poet și om de teatru amator, dar nu a practicat niciodată profesiunea de rabin. Întâiul său poem publicat a fost „Progresul”, care a fost descris în necrologul său din „New York Times” ca o pledoarie pentru sionism „avant la lettre”. În anul 1876, Avram Goldfaden a înființat la Iași primul teatru profesionist în limba idiș din lume. Limba idiș a fost vreme de secole limba maternă a evreilor așkenazi din Europa, inclusiv a celor din România

A murit la 9 ianuarie 1908, la New York și a fost condus pe drumul spre locul de

veșnică odihnă din Cimitirul din Brooklyn de zeci de mii de oameni, iubitori ai dramaturgiei sale.

După încheierea prezentării, președintele comunității, ing. Abraham Ghiltman, a rememorat momente importante din istoria Teatrului Evreiesc de Stat din Iași, teatru ce a funcționat între anii 1949 și 1963 în Grădina Pomul Verde, vizavi de Teatrul Național din Iași, și în sala fostului Cinematograf Phönix de pe strada Gându. Despre originile teatrului evreiesc la Iași a vorbit și dr. Adrian Fiterman.

În continuarea matineului, scriitorul Mihai Batog-Bujeniță, directorul Asociației Literare „Păstorel”, a vorbit despre umorul care a însoțit, secole la rând, la bine și la greu, poporul evreu. Angela Pistol, Elena Mândru, Mihai Haivas, Vasile Larco, Gheorghe Bălăceanu și Mihai Caba, membri ai asociației amintite, au citit din creația umoriștilor evrei Nelu Marian, Ion Pribeagu, Giordano, Izu Vaisman, Saul Taișler etc. și din creația umoristică proprie.

După ce umorul ne-a descoperit frunțile, recitalul prezentat de formația de muzică klezmer „NIGUN” a comunității noastre a fost „cireasa de pe tortul” matineului. Soliștii ing. Uri Fernbac și juristul Albert Lozneau, prof. Tania Luchian, vioară, și tânărul David Luchian, coordonați de prof. Romeo Luchian, ne-au dăruit tuturor minunate momente de bucurie și încântare sufletească.

Matineul a fost un regal de muzică tradițională evreiască, de umor și veselie, pentru care se cuvin respectuoase mulțumiri tuturor celor ce și-au adus contribuția la această manifestare culturală.

MARTHA EȘANU

Moinești Spectacol la gimnaziul „Tristan Tzara”

Sub auspiciile Fundației „Leolam”, elevii ai Școlii Gimnaziale „Tristan Tzara” din Moinești, îndrumați de prof. Alina

Răileanu, prof. Gabi Dima și bibliotecar Adina Mirăuță, au marcat Ziua Limbii și a Teatrului Idiș recitând poezii de Ițic Manger, fabule de Eliezer Steinberg, traduse din idiș de A. Klein, originar din Moinești, citind fragmente din cartea „Un bătrân copac a răs” de I. L. Peretz. Pe pagina de Facebook a Fundației au fost prezentați mai mulți scriitori de limbă idiș și a putut fi urmărit un recital de muzică idiș susținut de Efim Alexandrov. Împreună cu Florin Goldring, reprezentant al C.E. Bacău, elevii au vizitat Muzeul de Istorie a Evreilor din oraș și au reconstituit, cu ajutorul explicațiilor oferite de filatelitul Mihai Ceucă, istoria străzii Lecca unde, în Bacăul interbelic, au locuit multe familii evreiești. Sugestiv – titlul cărții de memorii ale lui Iulius Iancu, „Noi, copiii străzii Lecca”, apărută în 1999 la Editura Minimum din Israel.

Satu Mare

Concert aniversar

Cu ocazia celei de-a XXII-a ediții a Zilelor Orașului Satu Mare, Comunitatea Evreilor din localitate a fost gazda și inițiatorul Concertului de cameră „Camerata Consonantia”, interpretat de muzicienii Filarmonicii de Stat „Dinu Lipatti”.

Rudolf Fatyol, membru marcant al Comunității Evreilor din Satu Mare, este directorul Filarmonicii și solist, asigurând și conducerea artistică a prestigioasei orchestre.

Cluj

„Yam, tari, tari, tari, tam...!”

Spectacolul de muzică și poezie idiș, organizat de Comunitatea Evreilor din Cluj, în colaborare cu Centrul Județean de Conservare și Promovare a Culturii tradiționale și găzduit de Sala Eminescu a Facultății de Litere a Universității Babeș-Bolyai, a avut loc pe 30 mai, Ziua Limbii și Teatrului Idiș, instituită prin Legea 253/2017.

Spectacolul, alcătuit cu multă pricepere de Sulamita Socea, solistă și *factotum* al formației Mazel Tov, a fost prezentat împreună cu instrumentiștii Vasile Socea, dirijor și vioară; Daniel Șimon, clarinet; Dorel Rohian, acordeon; Cristian Goia, contrabas; Antonella Filip, percuție; precum și cu artiștii amatori, membri ai comunității: Valeria Verő, Samuel Zilahi și

Levente Zilahi. Prezentatoarea Andreea Leonid a făcut tandem cu muzicienii în recitarea bilingvă a poeziei *Oyf der Stantsie Kolomey*, de Ițic Manger, și a schiței *Zăpada din Helem*, de Isaac Bashevis-Singer. Melodiile instrumentale au alternat cu cântece în limba idiș, două dintre ele, pe versuri de Ițic Manger, a cărui zi de naștere a fost proclamată drept Zi a Limbii și Teatrului Idiș în România.

Spectacolul s-a încheiat cu o scenetă muzicală veselă, brodată pe cântecul *Kartoffl Zup mit Šivomen*.

Publicul clujean și oaspeții din străinătate au apreciat programul, chiar dacă textul savuros al cântecelor a fost înțeles de foarte puțină lume. Printre acești privilegiați s-au numărat solista Sulamita Socea – care ne-a povestit că în copilărie vorbea idiș cu bunicul ei – și profesorul universitar Ossi Horovitz, care a învățat idișul acasă, în familia originară din Cernăuți.

Ziua Limbii și Teatrului Idiș este binevenită pentru evocarea și, poate, pentru reînvierea acestei limbi în care odinioară evreii ardeleni vorbeau, cântau, creau literatură și jucau teatru.

ANDREA GHIȚĂ

Tulcea invitați speciali și lansare de carte

Organizată de Primăria Municipiului Tulcea, F.C.E.R. și C.E. Tulcea la Casa „Avramide”, sărbătorirea Zilei Limbii și Teatrului Idiș s-a bucurat de prezența unor invitați speciali: președintele F.C.E.R., dr. Aurel Vainer, președintele BBR, ing. José Iacobescu, scriitorul israelian de limbă română, originar din oraș, Carol Feldman. Au luat parte primarul Constantin Hoge, reprezentanți ai unor organizații de minorități naționale – filiale locale, oameni de cultură, unii dintre ei Cetățeni de Onoare ai municipiului, numeroși membri ai comunității și prietenii ai lor.

După un recital de muzică clasică susținut de elevii ai Liceului de Artă „George Gheorghiu” din Tulcea, încheiat cu Hava

Naghila, coordonatoare – prof. Rodica Gramoiu, a fost lansată noua carte a scriitorului Carol Feldman, „Caleidoscopul meu”, apărută la Editura Hasefer. Cartea a fost recomandată de dr. Aurel Vainer și prof. A. Petcu. Au primit aplauze Geni Brenda Vexler, actriță TES, pentru interpretarea unei povestiri din carte, și Carmen Iovițu, solistă a Formației Bucharest Klezmer Band, pentru un șlagăr idiș.

Ing. SOLOMON FAIMBLAT
președinte C.E. Tulcea

Târgoviște Ziua Internațională a Copilului

În data de 31 mai 2018, elevii Școlii gimnaziale „Smaranda Gheorghiu (Elisa și Iosef Samuel)” au primit vizita deputaților Silviu Vexler și Dumitru Lupescu, care au făcut daruri elevilor premianți din fiecare clasă. Aceștia, în funcție de vârstă, au primit jucării, dulciuri, cărți, mingi, glob terestru, truse pentru geome-

trie, creioane colorate, acuarele, tricouri pentru sport. Deputatul Silviu Vexler a donat bibliotecii școlii un număr însemnat de cărți, apărute la Editura Hasefer.

Elevii au prezentat pentru oaspeții un program artistic, care a cuprins cântece și dansuri din folclorul românesc, bulgar și rom, interpretate de copii aparținând acestor etnii.

În semn de recunoștință pentru donatorii evrei din Târgoviște, elevii au intonat imnul Statului Israel și cântece din repertoriul evreiesc. Nici la Târgoviște, nici în județul Dâmbovița azi nu mai trăiesc evrei.

ILEANA
GHENCIULESCU

JCC
ROMÂNIA

ȘTIRI DESPRE Centrele Comunitare Evreiești

JCC BUCUREȘTI

Povești cu fluturi și flori

O expoziție de pictură cum nu se putea mai nimerită pentru acest început de vară, găzduită de JCC București în sediul din strada Popa Soare. Un proiect comun al artiștilor George-Daniel Tudorache și Camelia Pavlenko, care s-au completat unul pe celălalt prin opere vii, pline de culoare, cu flori și fluturi în centrul atenției.

„Expoziția se numește *Povești cu fluturi și flori*, iar eu am venit cu partea de pictură florală. Cu aceste lucrări

mi-am propus să aduc o vitalitate și un aer proaspăt în reprezentarea florilor, atât prin a aduce picturi făcute cu ceva timp în urmă, cât și unele foarte recente. În picturile mai recente se poate vedea o tușă mult mai sigură și mai exactă, păstrând astfel naturalitatea organică a florilor. Bineînțeles,

florile sunt frumos completate de fluturii doamnei Camelia Pavlenko. Expoziția mai include o sumedenie de surprize și activități, organizate de JCC București, un centru ce merită vizitat cât mai des, pentru toată activitatea și dăruirea cu care ne-a impresionat până acum”, a spus, pentru revista „Realitatea Evreiască”, artistul George-Daniel Tudorache.

JCC la viitor

#Taberele de Vară JCC – start pentru înscrieri

Organizate pe grupe de vârstă, ce se desfășoară în Centrele de Instruire și Recreere ale FCEr, taberele de vară organizate de JCC atrag în fiecare an

din ce în ce mai mulți participanți. Așa că nu ar strica să vă grăbiți cu rezervările! Informații despre acestea și perioadele de desfășurare pot fi consultate pe www.jcc.ro.

De asemenea, nu uitați de Tabăra Internațională de la Szarvas, care o să găzduiască un număr record de participanți din România: 100 *chanichim*.

#Bereshit 16 - Arad

Au început înscrierile pentru Bereshit 16 - Arad, care se va desfășura în perioada 12-15 iulie. Acolo o să întâlniți cei mai buni profesori de la marile universități din Israel.

Formularele de înscriere se găsesc la comunitățile locale sau pe www.jcc.ro.
ADRIAN GUERON

JCC IAȘI

Orașul care s-a înfrățit cu Haifa

Cu ocazia sărbătorii Șavuot, JCC Iași a organizat un Oneg Șabat special.

Serviciul religios, oficiat la Sinagoga Merarilor, a fost urmat de o masă festivă, organizată la restaurantul ritual al Comunității, la care au fost servite mâncăruri specifice acestei sărbători.

Directorul JCC Iași, Albert Lozneau, a vorbit despre originea și semnificațiile sărbătorii, despre legătura dintre Șavuot și primirea Torei, prin care sărbătoarea agricolă capătă sensuri morale și fi-

lozofice. Președintele C.E. Iași, dipl. ing. Abraham Ghiltman, a relatat celor prezenți despre vizita efectuată în Israel, împreună cu primarul Iașului, în cadrul căreia a fost semnat acordul de înfrățire între orașele Iași și Haifa.

În perioada 11-13 mai, cu ocazia sărbătorii de Lag BaOmer, JCC Iași, în colaborare cu Centrul - Activitate de cult „Yachad” al C.E. Iași, a organizat o excursie în zona Focșani-Buzău, la care au participat 21 de membri ai comunității.

Primul popas a fost făcut în frumosul oraș de pe Milcov, Focșani. Oaspeții ieșeni au fost întâmpinați de către președintele comunității din Focșani, Mircea Rond, care le-a vorbit despre istoria prezenței evreilor în zona Vrancea și i-a însoțit în vizita de la Sinagoga-muzeu

„Avrum Sehter”, din Râmnicu Sărat, construită în 1855.

A urmat vizita la Comunitatea Evreilor din Tecuci, unde oaspeții au fost primiți cu multă căldură de către Aizic lancu, președintele Comunității. Acolo au fost vizitate Sinagoga și cimitirul evreiesc.

Și pentru că pelerinajul a fost făcut pe meleaguri de mare importanță

pentru cultura și istoria României, călătorii nu puteau ocoli o parte din locurile și monumentele care fac parte din moștenirea spirituală și culturală a zonei. Astfel, au fost vizitate stațiunea Sărata-Monteoru, Muzeul Chihlimbarului din Colți și aria protejată de interes național Vulcanii Noroioși, din județul Buzău, Muzeul Sării și Salina Tg. Ocna precum și Mausoleul de la Mărășești, monument istoric dedicat eroilor Primului Război Mondial.

Participanții la excursie s-au întors obosiți, dar încântați de locurile și monumentele vizitate și mândri că evreii au constituit o comunitate puternică și au contribuit de-a lungul timpului la prosperitatea și dezvoltarea României.

SILVIAN SEGAL

JCC ORADEA

Nimic nu ne scapă!

Nu știu cum e în alte locuri, însă cert este faptul că la Comunitatea Evreilor din Oradea fiecare zi are o poveste de spus!

În luna mai, într-o zi însoțită de joi, am petrecut timp de patru ore în Lag BaOmer pe cinste! Părinți și copii, tineri și bătrâni s-au adunat în curtea sediului comunității pentru a celebra cum se cuvine această sărbătoare. Mai întâi, rabinul Shraya a ținut un mic discurs despre semnificația sărbătorii, apoi a avut loc un concurs cu premii-surpriză. De la mic la mare s-a dansat cu voie bună în jurul meniuului alcătuit din cartofi copti pe jar, kebab și salată.

Pe 13 mai, acțiunea de Yom Jerushalaim a debutat cu o prezentare istorică a Ierusalimului, susținută de A. Seidler. A urmat un spectacol compus din două

momente intercalate: poezii recitate de Ada Segal Shefer și un material video cu muzică israeliană, interpretată de L. Ariely. Evenimentul s-a încheiat cu un *grill party* în curtea sediului JCC Oradea.

Pe 16 mai 2018, întregul colectiv C.E.O. l-a sărbătorit și i-a urat „La mulți ani” lui Andrei Seidler, directorul JCC Oradea.

În acest an sărbătoarea de Șavuot (care marchează momentul dăruirii Torei) a avut loc pe 20 și 21 mai. Și-n acest an, Sinagoga a fost foarte frumos decorată cu multe plante verzi și flori colorate. În cele două zile, s-a citit în sinagogă *Cartea lui Ruth* și, așa cum cere tradiția, s-au pregătit pentru membrii prezenți la eveniment mese festive cu preparate din produse lactate.

O zi foarte tristă, prin care s-a adus un omagiu celor nevinovați, dispăruți în lagărele morții, a fost în data de 27 mai. Programul de comemorare a victimelor Holocaustului deportate din Oradea s-a desfășurat în Sinagoga Mare din oraș, debutând cu o succintă relatare a istoriei deportărilor din Oradea, susținută

de un foarte bun orator, prof. univ. dr. Antonio Faur. A fost un moment încărcat de o emoție profundă și de o suferință sfâșietoare, când patru supraviețuitori și două fetețe au aprins cele șase lumânări, în amintirea celor șase milioane de evrei care s-au ridicat la cer în perioada Holocaustului. După programul artistic comemorativ al Corului „Gyuri Vilan” al C.E. Oradea a urmat pelerinajul la Monumentul Victimelor Holocaustului – Deporțaii din Oradea, din imediata apropiere, unde s-au rostit rugăciunile de aducere aminte și un kadiș colectiv.

Cel mai recent eveniment dedicat copilăriei a avut loc pe 3 iunie, la JCC Oradea. Ne-am atins obiectivul, reușind să aranșăm o superpetrecere de Ziua Internațională a Copilului, atât pentru copiii din comunitate, cât și pentru cei 20 de copii din Centrul de Plasament nr. 2, care au acceptat cu mare bucurie invitația noastră. Atmosfera plină de veselie i-a influențat și pe cei mici. Fiind preferata tuturor și vedeta dulce a petrecerilor, organizatorii au pus la dispoziție un aparat de făcut vată de zahăr pe băț. Toți copiii

s-au înghesuit să primească o pufoșenie colorată, iar adulții n-au ratat ocazia de a-și aminti gustul copilăriei fericite. Zâmbetul de pe fața copiilor a persistat pe întreaga durată a petrecerii, în timp ce un clovn și prințesa Rapunzel i-au convocat la tot felul de jocuri distractive. Perfecți pentru o petrecere de vară, fresh și sănătoase au fost fructele din fructe, pline de vitamine. În această zi minunată, adulții au dat frâu liber copilului din ei și, alături de cei mici, s-au bucurat de picturi pe față, care mai de care mai haioase.

DOINA BUMB

JCC TIMIȘOARA

Tora, ghidul vieții omului

Sărbătoarea Primirii Torei, Șavuot, a fost celebrată la JCC Timișoara printr-un eveniment care s-a axat pe obiceiurile care se leagă de acest important eveniment al calendarului iudaic. Oficiantul de cult Ervin Weinberger și Tiberiu Hornung i-au introdus pe cei prezenți în atmosfera acestei celebrări importante atât în Israel cât și în Diaspora. Sursă de înțelepciune, ghid al modului de a ne duce viața cu grijă și respect față de semenii, chintesența a legăturii dintre Dumnezeu și om, Tora este izvorul Credinței Evreilor. Doar după primirea Torei putem vorbi despre evrei ca națiune, pe calea hărăzită de Dumnezeu. Cu ocazia Șavuotului, la rang de

cinste sunt textele Torei, fiind citită în mod tradițional Ruth Meghilat. Povestea iubirii dezinteresate, a încrederii, a loialității și a convertirii, ca act de trăire în compania celor asemenea ție, se întrevade în istoria tinereii moabite care devine evreică, precum soacra ei, Naomi. Străbunică a Regelui David, așa cum vom vedea mai apoi, Ruth reprezintă un destin despre care merită să știm și să tragem propriile concluzii. Unul dintre motivele pentru care consumăm lactate de Șavuot este că Tora este la fel de vitală și hrănitore pentru Poporul Evreu cum este laptele matern pentru copilul nou-născut. În amintirea acestei frumoase tradiții, s-au consumat clătite cu brânză dulce și sărată și prăjituri „asortate” acestui eveniment.

Master-chefi locali...

Concursurile culinare lansate de Judith Hirschl sunt dintre cele mai așteptate momente în cadrul programului pentru generația „de aur”. Atracția ultimei luni a fost competiția „Ceva dulce”, unde peste 20 de participanți și-au pus în valoare talentele estetice și gastronomice. Cu răbdare și imaginație, au transformat prăjiturile în adevărate opere de artă, care au fost mai apoi jurizate cu mare atenție. Câștigătorii unor premii năstrușnice, pregătite de Judith Hirschl, au fost de această dată Clara Ioviță, pe primul loc, iar pe locurile următoare, Ileana și Tiberiu Hornung.

LUCIANA FRIEDMANN

JCC BUCUREȘTI
Str. Popa Soare 18
Telefon: 021.320.26.08
E-mail: bucuresti@jcc.ro
www.jcc.ro

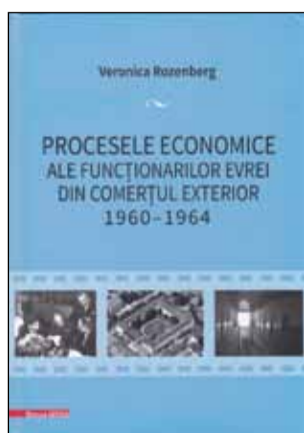
JCC IAȘI
Str. Elena Doamna 15
Telefon: 023.231.37.11
www.facebook.com/groups/jcciasi

JCC ORADEA
Str. Mihai Viteazu 4
Telefon: 025.943.48.43
www.facebook.com/JccOradeaEvenimente

JCC TIMIȘOARA
Str. Gh. Lazăr 5
Telefon: 025.620.16.98
Pagină coordonată de
GEORGE GÎLEA

Cum a început epurarea evreilor din economia României comuniste

Deși nu a existat nicio hotărâre de partid în acest sens, începând din 1956, regimul comunist din România a început procesul de înlocuire a evreilor din diferitele sectoare ale vieții politice, sociale, culturale și economice. Semnalul a fost dat de așa-zisa „deviere de dreapta” din 1953, când trei lideri ai PCR din „grupul moscovit” – Ana Puaker, Vasile Luca și Teohari Georgescu – au fost epurați și condamnați la închisoare. Doi dintre ei aparțineau unor minorități naționale, Puaker fiind evreică. Încetul cu încetul au fost înlocuiți evreii din funcții de răspundere din Armată, Securitate, Ministerul de Externe.

și intitulată „Procese economice ale funcționarilor evrei din comerțul exterior 1960-1964”, a Veronicăi Rozenberg, fiica lui Alexandru Rosinger, unul dintre condamnații proceselor intenționate de statul român conducerii a patru întreprinderi de comerț exterior – Cartimex, Prodexport, Agroexport și Românoexport. Toate sentințele au prevăzut ani grei de închisoare pentru acuzați, aproape toți evrei. Condamnările grele au fost date deoarece aceste procese cu caracter economic au fost transformate în procese politice, printre acuzații figurând și trădarea de țară. Și dacă nu s-au soldat cu condamnări la moarte, deși în unele cazuri procurorii au cerut această pedeapsă, aceasta s-a datorat parțial „dezghețului” care începuse în lagărul socialist după moartea lui Stalin. Chiar dacă în România procesul s-a manifestat denaturat, unele influențe s-au putut totuși constata. Interesant este că, deși abordate ca procese politice, amnistia din 1964, dată pentru condamnații politici, nu a fost aplicată celor din procesele economice. Abia în 1968 cei implicați au

fost eliberați. Deși Alexandru Rosinger a cerut revizuirea procesului, acest lucru s-a întâmplat abia după 1989, odată cu schimbarea regimului.

Veronica Rozenberg (Israel) a scris o excelentă carte despre ceea ce s-a întâmplat în comerțul exterior românesc. Autoarea a făcut o analiză profundă și detaliată a sistemului politic și juridic comunist din Europa de Est și, în parte, și din URSS, subliniind similitudinile și deosebirile de nuanțe existente, cu accent pe particularitățile românești. Pe baza studiului a sute de documente, a dosarelor CNSAS, din Arhivele Statului, a mărturiilor unor contemporani din România, Israel și alte țări (câți mai rămăseseră în viață), ea a reușit să ofere o imagine a perioadei respective drept *background* pentru ceea ce s-a întâmplat apoi, lansarea proceselor, condițiile în care s-au desfășurat anchetele, foarte dure, cu intimidări fizice și psihologice, acestea fiind și cauza schimbărilor de atitudine ale acuzaților, mulți dintre ei recunoscând până la urmă acuzațiile ce li s-au adus, deși în prima parte a anchetelor le-au negat. Poate una dintre cele mai mari calități ale lucrării este obiectivitatea cu care autoarea a încercat să abordeze subiectul. Deși direct implicată, ea a căutat resorturile care au stat la baza acestor

procesul evreilor din comerțul exterior, subiect al unei dezbateri în cadrul CSIER, s-a înscris în această tendință. Era vorba aici, ca de altfel și în celelalte cazuri amintite, de „românizarea” tuturor sectoarelor importante din structura politică și economică a țării, în condițiile în care se formase de-acum o primă generație de tineri români pregătiți și specializați care puteau să-i înlocuiască pe evrei.

Această ipoteză se află la baza lucrării de doctorat, publicată sub formă de volum

Elias Schwarzfild: „Evreii nu îi vor pierde niciodată pe apărătorii lor”

Elias, primul fiu al lui Benjamin Schwarzfild, s-a născut la Iași pe 7/19 martie 1855. A învățat ebraica și primele noțiuni de iudaism la hederul „Zellig Melamed” și la școala „Broder”, după care a urmat școlile „Sf. Sava” și „Trisfetitele” (Trei Ierarhi) din Iași. Încă de pe băncile liceului a publicat primele sale lucrări literare. În 1872, împreună cu alți tineri publiciști educați în școlile românești, a pus bazele primului ziar evreiesc polemic, de atitudine – „Vocea Apărătorului”. Mai publica traduceri în „Curierul de la Iași”. În 1874 era redactorul „Revistei Israelite”, revistă care, pe lângă caracterul istoric și literar, era preocupată de starea morală, socială și culturală a evreilor din România. După ce și-a luat bacalaureatul, a plecat la București, lăsând revista în grija fratelui său Moses.

La București a fondat cercul literar „Junimea”, care nu a rezistat, iar după nouă luni s-a întors la Iași, unde a rămas până în 1876, când s-a stabilit din nou la București. A mai fost colaborator la „Calendar pentru israeliți”, profesor la școala „Iacob și Carolina Löbel” și a publicat prima sa lucrare importantă sub titlul „Chestia școlilor israelite”. În 1878 a plecat la Bruxelles pentru a studia dreptul și științele politice. Revenit la București, a preluat conducerea ziarului „Fraternitatea”, organ de presă care milita pentru apărarea politică a evreilor, combaterea abuzurilor, a alungării de la sate și a tuturor persecuțiilor împotriva evreilor.

În 1881 s-au făcut primele expulzări ale evreilor, în baza legii asupra străinilor, modificată astfel: „Străinul care-și are domiciliul sau reședința sa în România și care prin purtarea sa, în timpul șederii sale în țară, ar compromite siguranța interioară sau exterioară a Statului sau ar turbura liniștea publică sau ar lua parte la lucrări având de obiect răsturnarea ordinii politice sau sociale în țară sau în străinătate va putea fi constrâns de guvern de a se depărta din locul în care se află, sau de a locui într-un loc anume determinat sau de a părăsi țara”.

Expulzările au produs neliniște în lumea evreiască. „Fraternitatea” lui Elias Schwarzfild continua să denunțe persecuțiile împotriva evreilor prin publicarea articolelor polemice „Revolta de la Brusturoasa” de Moses Gaster și a broșurii „Adevărul asupra revoltei de la Brusturoasa” de Elias Schwarzfild. Drept urmare, guvernul a extins legea și asupra evreilor neîncetățeniți, pentru a emite decizia de expulzare a ziaristului Elias Schwarzfild și a altor zece: Moses Gaster, M. Brociner și I. Bettelheim de la „Bukarester Tagblatt”; Iulius Schein, prim-predactor la „Bukarester Zeitung”; M. Rosenfeld, fost redactor la „Vocea Apărătorului”; Michael Asiel, redactor la „Hajoetz”; I. Auerbach, proprietar administrator al ziarului „Fraternitatea”; I. H. Fior, autorul unui articol antigubernamental în cazul abuzurilor comise de autorități împotriva evreilor din Dorohoi-Săveni; Ioseph Schwarz, probabil expulzat din confuzie de nume (era casier la gara Filaret); T. Rubin, creștin, redactor la ziare grecești.

La primirea decretului de expulzare, Elias răspundea:

„Îmi rezerv a protesta mai târziu în chipul cum voi crede eu de cuviință și a ataca isgonirea mea din țară pe cale legală, deoarece contrar ziaristicii întregi consider legea isgonirilor ca o lege anticonstituțională. Eu, evreu-român, născut în țară în Iași, crescut pe băncile școlare ale țării, necunoscând altă supușenie, sunt isgonit. Și cu toate acestea același guvern mă considera ca pe un supus al său când în anul 1879 am plecat pentru terminarea studiilor în străinătate. Ce e drept, nu am plăcut guvernului liberal și nu-i plac pentru că am atacat rușinoasa și barbara sa procedură față cu evreii. Față cu acei evrei ce-i consideră Vogelfrei. Isgonirea mea o dovedește și mai mult.

Protestez înaintea țării pe care am iubit-o și o iubesc ca un fiu credincios contra acestei arbitrarității. Protestez în contra ilegalității ce se săvârșește în contra mea și contra celorlalți coreligionari ai mei.

Prin isgonirea mea guvernul voește a lua evreilor și apărătorii lor intelectuali, dar nu va reuși; am convingerea că precum eu am stăruit în a-l apăra, deși mă puteam aștepta la acest act laș, alți tineri intelectuali vor călca pe aceeași cale, fără a se da înapoi față cu arbitrarismul ce i-ar putea lovi.

Evreii nu îi vor pierde niciodată pe apărătorii lor. Ca și capetele hidrei vor crește și capetele tinerimei spre a lupta pentru lumină și progres contra falsului liberalism și a persecuției religioase. Voiu pleca, silind fiind, dar nu voi dezarma. Îmi sunt scumpi coreligionarii, mi-e scumpă patria și nu-i voi uita. Nu zic dar cetitorilor și coreligionarilor «Adio!», nu spun nici patriei «Adio!»; le spun « La revedere!».

Doi ani mai târziu, la propunerea lui Titu Maiorescu, expulzările au fost revocate, însă în procesul verbal al Consiliului de Miniștri nu figurau numele lui Elias Schwarzfild și al lui I.H. Fior.

Elias Schwarzfild s-a stabilit la Paris, unde și-a continuat cercetările în domeniul istoriei evreilor din România. A făcut parte din JCA (Jewish Colonisation Association), organizație care încuraja emigrarea evreilor din România în Canada și Statele Unite. Sub pseudonimul „Edmond Sincerus”, a scris cea mai importantă lucrare a sa, „La situation des Juifs en Roumanie”, care a determinat o luare de poziție din partea lui Radu Rosetti (alias Verax), care i-a atacat afirmațiile într-o lucrare cu același titlu.

Elias s-a remarcat nu doar ca ziarist, cercetător și istoric, ci a fost și un mare novelist și eseist. A scris nuvele realist-psihologice care tratează tema suferinței evreiești: „Vagabondul”, „Prigonit de soartă”, „Gângavul”, „Inimi zdrobite” sau „Bețivul”. A obținut cetățenia franceză, după ce mult timp a optat pentru statutul de supus român exilat. După patru ani a revenit în publicistică, cu „O explicație” în paginile „Egalității”, ziarul fratelui său Moses Schwarzfild, la care a fost colaborator permanent.

A avut doi fii, pe care i-a pierdut în Primul Război Mondial (unul era locotenent de Stat Major, iar celălalt medic), astfel că boala de inimă de care suferea s-a agravat. A murit pe 25 iunie 1915, „lucid până și în cea din urmă clipă”.

MARIA MĂDĂLINA IRIMIA

procese, deoarece nu s-a mulțumit numai cu ipoteza, de altfel plauzibilă, că au fost procese cu caracter etnic, îndreptate împotriva unor evrei nevinovați. Veronica Rozenberg a admis și posibilitatea ca, în condițiile în care în anii '50 ne aflăm la începutul încercărilor de relansare a comerțului exterior românesc în Occident, cu foarte multe dificultăți, să se fi strecurat niște erori, fiind vorba mai ales de comerțul în valută; astfel, pentru a pătrunde pe piața occidentală se practicau prețuri mai scăzute (un sistem acceptat de altfel de conducerea economică a României) dar acestea ar fi putut fi calificate cel mult ca neglijență în serviciu și să nu capete caracter politic. Lucrarea este una de pionierat, o contribuție semnificativă la cunoașterea caracterului sistemului comunist din România. De altfel, la începutul dezbaterilor, autoarea a prezentat motivele pentru care a scris lucrarea.

EVA GALAMBOS
(Continuare în pag. 18)

Invitație

Școala de vară: Personalități ale lumii evreiești

Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România (CSIER) din cadrul Federației Comunităților Evreiești din România și Centrul de Studii Israeliene Goldstein Goren al Facultății de Științe Politice a Universității din București organizează, în perioada 15-21 iulie 2018, la Cristian (Brașov), Școala de vară cu tema „Personalități ale lumii evreiești”.

Selecția participanților la cursurile Școlii de vară se va realiza pe baza unui CV și a unui eseu (aprox. 4.000-5.000 de semne) care va avea ca temă evocarea unei personalități a lumii evreiești din România. Comentariul se va baza pe informații obținute din istoriografie, memorialistică, documente de arhivă și/ sau interviu(uri) de istorie orală.

Trimiterea cererilor de înscriere se poate face până la data de 15 iunie 2018 la adresa de mail scoaladevara.csier@gmail.com. Solicitățile vor fi evaluate de către o comisie formată din cercetători ai Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România și cadre academice ale Universității din București. Participanții vor fi anunțați până la data de 20 iunie 2018. Pentru mai multe detalii ne puteți contacta la adresa scoaladevara.csier@gmail.com.

Cursurile Școlii de vară se adresează masteranzilor, doctoranzilor și tinerilor cercetători interesați de istoria evreilor, dar și de domenii conexe.

Este al patrulea an în care Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România organizează o Școală de vară la Cristian, Brașov (detalii pe scoaladevara.csier.ro). Scopul proiectului este de a angaja dezbateri pe marginea unor teme de larg interes privind istoria evreilor din România, aducând în dialog studenți și specialiști în domeniu. Programul combină prelegerile lectorilor cu ateliere interactive.

Costurile de cazare și masă pentru participanți vor fi suportate de către organizatori.

Expoziție de fotografie artistică Ruth Oren

Nimic mai potrivit pentru Conferința Internațională „Zilele Culturii Media”, organizată de Departamentul de Jurnalism, Facultatea de Științe Politice a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, la 25 de ani de la înființare, decât vernisajul expoziției de fotografie artistică „Spatiu meu – Locul meu”, deschisă la Muzeul

de Artă al municipiului, realizată de conf. univ. dr. Ruth Oren (Universitatea din Haifa), a cărei familie este originară din România. Fotografiile, cu imagini din București și Haifa, au reușit să creeze „o înfrățire”, cum o definea autoarea, între cele două orașe: deopotrivă, „spații” și „locuri” care-i aparțin.

Pentru a patra oară la Universitatea Babeș-Bolyai din 2009 încoace, invitată de prof. univ. dr. Elena Abrudan, directorul Departamentului de Jurnalism al Facultății amintite, pentru îndrumarea studenților în ateliere de creație, Ruth Oren a colaborat recent la proiectul cu același generic pentru studenții Cursului de Fotografie, condus de prof. univ. dr. Rareș Beuran. Lucrările lor, ghidate de cei doi magiștri, au putut fi văzute pe simezele Muzeului, împreună cu expoziția.

În discursurile de la vernisaj, directorul Departamentului, prof. univ. dr. Elena Abrudan, directorul de comunicare și dezvoltare de la Primăria Municipiului Cluj-Napoca, Ovidiu Cîmpean, conducătorii ai Muzeului s-au referit la importanța schimburilor culturale între cele două țări, la calitățile artistice și pedagogice ale artei. Evenimentul a fost moderat de prof. univ. dr. Rareș Beuran. (I.D.)

Memoria evreimii timișorene nu se va pierde

Întâlnirea cu Getta Neumann, fiica regretatului prim-rabin dr. Ernest Neumann, și cu prof. dr. Victor Neumann a reprezentat un eveniment emoționant, cu foarte multe mărturii personale, pentru toți cei prezenți. Comunitatea evreilor din Timișoara a propus celor interesați o punere în oglindă a istoriei orale cu istoria documentară prin re-lansarea celor două volume de referință: „Destine evreiești la Timișoara” și „Evreii Banatului”. Cei doi conferențieri au abordat prezentările lor din perspective foarte personale, făcând ca întâlnirea să fie un foarte plăcut *rendez-vous* al celor prezenți cu trecutul lor și al părinților. Foarte interesantă a fost această alăturare căci, de fapt, aceleași destine sunt urmărite prin intermediul celor două cărți. Evoluția evreimii bănățene sub diferite imperii și forme de guvernare, dez-

voltarea învățământului evreiesc, rabinii care au existat, limbile care s-au vorbit, implicarea în viața țării și a cetății sunt reliefate în ambele volume. Dacă Victor Neumann dă o importanță clară factorului documentar și demersului cercetării, Getta Neumann descoperă universuri personale subiective, prin intermediul interlocutorilor săi.

Volumul Gettei Neumann, publicat la editura Hasefer, a beneficiat de o lansare și la cunoscuta librărie „Două bufnițe”. Prof. dr. Smaranda Vultur, prof. dr. Viorel Marineasca și președinta C.E. Timișoara, dr. Luciana Friedmann, au vorbit despre importanța realizării memorialistice a Gettei Neumann, care rezumă, în interesantele interviuri realizate în România și Israel, o adevărată istorie vie a acestei comunități. (L.F.)

Ilinca Theodorescu: Universul special al bancurilor evreiești

„Bancurile evreiești. Veselia unui popor trist” este lucrarea de masterat a Ilincăi-Roxana Theodorescu, absolventă a cursurilor de studii iudaice ale Facultății de Litere, Universitatea din București. Studiul este dedicat părinților, Roxana și Răzvan Theodorescu, și dedicația are teme deoarece academicianul Răzvan Theodorescu, un mare prieten al evreilor, este și un cunoscător fin și al umorului evreiesc. Alegerea temei mi s-a părut curajoasă, deoarece umorul și caracteristicile lui, rolul acestei manifestări în spiritualitatea unor popoare, au fost studiate și analizate, dar, concret, umorul evreiesc a fost mai puțin abordat.

Autoarea consideră umorul un mobil al progresului și chiar dacă nu mai este la modă Marx, metaforic vorbind, expresia folosită de el „te desparți de trecut

râzând” se potrivește. Încerci să treci peste aspectele sordide ale vieții folosind simțul umorului.

Pe de altă parte, psihologic, omul are nevoie de acest „panaceu care poate constitui o fugă din fața unui timp neprielnic”, spune Ilinca Theodorescu, care adaugă că umorul ar fi un fel de medicament care conține elemente vindecătoare.

Omul nu trebuie să-și piardă simțul umorului nici în cele mai grele timpuri, se arată în lucrare și în acest context autoarea include umorul evreiesc. Ea arată că umorul a existat întotdeauna în istoria omenirii dar „a avut un rol covârșitor în istoria iudaismului, ajutând acești oameni

să depășească obstacolele din existența lor”.

Un subcapitol al lucrării se ocupă de bancurile evreiești care, după părerea Ilincăi Theodorescu, „constituie un univers aparte, o cheie a înțelegerii iudaismului”. Bancurile evreiești sunt populate de personaje tipice ale lumii iudaice – rabinul, învățătorul, comunitatea și, spune autoarea, chiar și Dumnezeu. Faptul că personajul principal al bancurilor evreiești este Ițic nu este întâmplător, explică autoarea, deoarece radicalul acestui nume provine din verbul *Lițhoc* (a râde), deci numele înseamnă *cel care râde*. Puterea de a face haz de necaz este tipică umorului, dar ea este deosebit de pregnantă la evrei, care au reușit să depășească greutatea istorice păstrându-și simțul umorului, conchide autoarea.

Totuși, spunem noi, poate nu întotdeauna... (E.G.)

A fi om înseamnă a fi luptător

România a fost prima ieșire în lume a filmului „Sobibor”, după premiera absolută din Rusia. Filmul, vizionat la Ambasada Federației Ruse din București, este o reconstituire a revoltei prizonierilor din Sobibor, lagăr nazist aflat în Polonia, și marchează împlinirea a 75 de ani de când Armata Roșie l-a eliberat, a spus în deschidere E.S. Valeri Kuzmin, ambasadorul Federației Ruse în România. Filmul e bazat pe fapte reale: revolta condusă de ofițerul sovietic Alexandr Pechersky, care a intrat clandestin în lagăr s-o organizeze.

Regia și rolul principal aparțin lui Konstantin Khabensky. Există un crescendo al evadărilor, de la cleștele singular tăind sârma ghimpată, urmat de detunătura mitralierei, până la miile de prizonieri reușind să pună la pământ poarta cu lacăt și lanțuri a lagărului.

În public – președintele F.C.E.R., dr. Aurel Vainer, președintele C.E.B., ing. Paul Schwartz. Printre diplomați – E.S. Tamar Samash, ambasadoarea Israelului în România. (I.D.)

AD MEA VEESRIM!

Președinți de comunități născuți în luna iulie

● **Lia Borza**, președinta C.E. Alba

lulia, cunoaște bine probleme comunității pe care o conduce de mulți ani, dovedind că știe să le rezolve cu tact, energie, competență. În ultima vreme, reînnoșarea sinagogii reabilitate, înfrumusețarea Aron Kodeș-ului cu un *parohet* nou au adus comunitatea din Alba Iulia în atenția generală. De altfel, prețuirea de care se bucură din partea conducerii F.C.E.R. s-a concretizat prin acordarea Diplomei de Onoare pentru devotament în activitatea comunitară a evreilor din România.

● **Fredi Deac**, președintele C.E.

Bistrița, a reușit să facă din sinagoga orașului unul din reperele vieții muzicale interne și internaționale, un bun exemplu de valorificare culturală a unui așezământ de cult mozaic. Bun gospodar, atent la problemele de asistență socială și medicală ale membrilor comunității sale, marcând cum se cuvine sărbătorile evreiești, evenimentele comemorative și aniversare, Fredi Deac este, totodată, deschis dialogului interetnic și interreligios, cultivă bune relații cu autoritățile locale.

● **Ioji Sacagiu**, președintele C.E.

Dorohoi, și-a luat răspunderea de a veghea la bunul mers al unei comunități mici, cu tradiții iudaice importante. În acest sens, are grijă de cele două sinagogi reabilitate. Una dintre ele a devenit muzeu de istorie a evreilor dorohoieni și din împrejurimi, purtând numele lui Shlomo David z.I., israelianul care a editat o monografie, în șase volume, despre *șteitl*-ul natal și a stimulat ridicarea în apropiere de Ierusalim a unui monument în memoria victimelor Pogromului de la Dorohoi.

● **Otto Deutsch**, președintele C.E. Sibiu, are „în spate” o activitate comunitară remarcabilă: a fost gazda Festivalului „Euroiudaica”, când Sibiu a fost prima capitală culturală europeană din România; anul trecut a fost gazda celei de-a 15-a ediții

a Programului „Bereshit”; aplică frumos strategia „porților deschise”, promovată de conducerea F.C.E.R., contribuind la educarea tinerilor generații în spiritul lipsei de prejudecăți și al conlucrării interetnice.

● **Iancu Aizic**, președintele C.E.

Tecuci, prezent mereu cu corespondențe în paginile revistei noastre, întotdeauna bucuros de oaspeți, onorează sărbătorile evreiești, bune prilejuri pentru a reuni în sinagoga renovată membri ai comunității și prietenii ai lor, autorități locale, reprezentanți ai cultelor, oameni de cultură de toate etniile și confesiunile. Pune suflet în tot ce înseamnă viață evreiască, e nelipsit de la evenimentele importante organizate de conducerea F.C.E.R., are darul prieteniei, știind să adune oamenii în jurul lui.

Interesant seminar DASM la CIR Cristian

La CIR Be Yahad Cristian a avut loc seminarul anual de informare și instruire a personalului de asistență socială. Din partea conducerii F.C.E.R. a participat vicepreședintele Ovidiu Bănescu, cel care răspunde în mod direct de DASM, departament condus demult, cu devotament, de tatăl său, David Bănescu.

La seminar, DASM a fost reprezentat de directoarea dr. Mona Bejan, de șefa serviciului CASP, Irina Mihai, de coordonator programe îngrijire la domiciliu, Isabela Horn, și de reprezentantul pentru zona București, Daniela Gemănar.

La lucrări a prezentat un interesant material Corina Irimia, șef Centru „Yad BeYad” Bacău. Participanții, veniți din diferite comunități din țară, s-au bucurat și de prezența lui Israel Sharli Sabag, director Joint pentru România.

Dintre materialele prezentate, remarcăm programele „Copii în nevoie”, „Casa caldă”, programul de îngrijire la domiciliu, la care s-au adăugat domenii precum subsidiaritate, deconturi, acreditare. La final au avut loc sesiuni individuale de lucru pe teme specifice fiecărei comunități, unde lectori au fost Irina Mihai și Isabela Horn.

La sfârșitul seminarului, participanții au fost invitați să completeze un chestionar pentru înregistrarea impresiilor. Părerea generală a fost că seminarul și-a atins scopul.

Adresăm felicitări DASM-ului, dar și administratoarei CIR Cristian, Mihaela Băcșeanu, cea care, împreună cu responsabilul CIR-urilor, ing. Emil Rosner, au pus la punct toate detaliile acestei întâlniri, încă o dată spunem, foarte reușite. Nu poți să nu remarci la Mihaela Băcșeanu bucuria cu care își primește oaspeții și tristețea ce o cuprinde când aceștia trebuie să plece!

AIZIC IANCU
președinte C.E. Tecuci

COMUNITĂȚI

Brașov

5 și 28 IYAR

Comunitatea brașoveană a evreilor, care la sărbători se reunește la Sinagoga „Beit Israel”, a ales să îmbrace haine și să își asume gânduri de deosebită sărbătoare în două superbe duminici ale primăverii acestui an.

În prima duminică, din 22 aprilie, cu ocazia Zilei Independenței (5 Iyar), în

Tamar Samash în Sinagoga „Beit Israel“

prezența a peste 130 de persoane, membri ai comunității, prieteni, oficialități am marcat importanța zilei după o rugăciune închinată păcii și dăinuirii Statului Israel. Vorbitorii au subliniat, în cuvinte deosebite, atât Declarația de Independență, cât și realizările celor 70 de ani care au marcat, cu fiecare etapă, dezvoltarea și consolidarea unui stat puternic, modern și mult respectat pe cele mai multe dintre meridianele pământului.

Partea artistică, susținută de corul B'nei Milu și de formația Yahad ale comunității, a reprezentat câteva zeci de minute de încântare la care sala a participat cu viu interes.

A urmat momentul, așteptat și acesta de către participanți: petrecerea cu mititei cașer și bere, desfășurată pe terasa amenajată în curtea Sinagogii.

Cea de-a doua sărbătoare, desfășurată în duminica din 13 mai, a marcat sărbătorirea zilei de 28 Iyar, eliberarea zonei ocupate a Ierusalimului, eveniment petrecut acum 51 de ani, în 1967. Organizată de către Comunitatea Evreilor din Brașov, împreună cu Asociația Sionistă din România, sărbătorirea s-a bucurat de o foarte largă participare. Între invitații la acest eveniment s-au numărat E.S. Tamar Samash, ambasadoarea Statului Israel în România, personalități ale vieții iudaice, reputați profesori din cadrul unor institute de studii superioare din țară, reprezentanți ai unor culte din Brașov, membri ai comunității și mulți prieteni ai acesteia.

Ceremonia, începută cu o rugăciune, a continuat cu alocuțiunile unor personalități ale vieții publice, invitați ai noștri, care au prezentat în mod elocvent condițiile desfășurării evenimentelor din luna Iyar a anului 1967, motivarea împlinirii lor dar și rezultatele celor 51 de ani de la reunificarea Ierusalimului, în care a devenit o capitală înfloritoare, plină de viață, cu mult tineret și cu cele mai justificate speranțe de viitor. De asemenea a fost marcată și dezbateră privind mutarea ambasadelor în capitala de drept a Statului Israel – Ierusalim. Discuțiile purtate au suscit, prin cuprinsul foarte nuanțat al datelor transmise de către fiecare dintre cei șase vorbitori, un interes deosebit din partea asistenței.

Programul artistic susținut de soliștii și corul Comunității din Brașov a reprezentat un alt moment care a animat întreaga asistență care a numărat aproape 200 de persoane.

VAL GEORGE

Cluj

Un nou parohet pentru Sinagoga Mică

La 29 mai 2018, la Cluj a avut loc un eveniment festiv. Tinerii evrei din Franța care studiază la Cluj și părinții lor au donat un nou parohet și o bima pentru Sinagoga Mică.

La eveniment au participat rabinul Isaac Michel Paneth și fiul său, rabinul Iosef Paneth, precum și președinții comunităților evreiești din Alba Iulia, Dej și Zalău, respectiv Lia Borza, Mișu Rosenberg și Dan Has. Au fost de față Robert Schwartz, președintele Comunității din Cluj, secretarul Mihail Ronai, studenți evrei din Franța, Israel, Anglia și membrii comunității clujene.

Orchestra de klezmeri „Nóta” din Dej a prezentat un program artistic.

ROBERT SCHWARTZ

Sighet

Dezvelirea unui bust al lui Elie Wiesel

La Sighetu Marmației, la inițiativa Primăriei municipiului, a fost ridicat un bust al laureatului Premiului Nobel pentru Pace, Elie Wiesel. Originar din acest oraș, Wiesel a fost deportat la Auschwitz la vârsta de 14 ani. A supraviețuit lagărului morții după ce și-a pierdut o mare parte din familie – părinții și o soră mai mică. A devenit ziarist și scriitor, romanele sale fiind dedicate tragediei Holocaustului. Întreaga lui viață, Wiesel a combătut antisemitismul, rasismul și xenofobia și s-a preocupat de soarta evreilor rămași în Europa de Est, care doreau, dar nu puteau să emigreze în Israel.

Stabilit la New York, el a revenit de câteva ori la Sighet, precum și în alte orașe din România, pentru a participa la evenimentele comemorative ale Holocaustului românesc. Dorința lui, exprimată de mai multe ori în fața prietenilor, a fost să organizeze și să participe la un „Marș al vieții” la Sighet, în memoria evreilor deportați și uciși în lagărele naziste ale morții. Nu și-a putut realiza acest vis în decursul vieții, dar, anul trecut, prietenii și colaboratorii lui, precum și cei care i-au respectat strădaniile în combaterea antisemitismului au organizat la Sighet un „Marș” la care au participat sute de locuitori ai orașului.

Pentru păstrarea memoriei lui, aici s-a deschis un muzeu în casa în care s-a născut și a crescut scriitorul, muzeu vizitat anual de mii de persoane. Autoritățile locale s-au gândit să ridice un monument în memoria lui, astfel că la 27 mai a.c., chiar în curtea muzeului, a fost dezvelit bustul lui, creație a sculptorului Ion

Ladea. La festivități au participat membri ai comunității evreiești din Sighet și din țară, localnici, istorici, reprezentanți ai autorităților locale și județene.

Luând cuvântul la eveniment, primarul municipiului, Horia Vasile Scubli, conturând personalitatea lui Elie Wiesel și ce înseamnă el pentru orașul Sighet, a descris eforturile pe care le-a făcut pentru a obține finanțare pentru bust. Cu părere de rău, a afirmat că zeci de autorități și firme nici măcar nu au răspuns la cererea lui, ca până la urmă să fie ajutat de un prieten evreu, Anton Fischmann, și de maestrul Ladea. Alți doi prieteni au făcut proiectul și execuția. Prefectul Vasile Moldovan a vorbit despre semnificația tragediei Holocaustului, care „nu ar mai trebui să se repete”. Anton Fischmann a cerut fermitate și combativitate împotriva antisemitismului și a încercărilor de a reînvia Holocaustul și a afirmat că terorismul este astăzi echivalentul Holocaustului.

Ing. David Liebermann, președintele Comunității Evreilor din Sighet, și-a exprimat satisfacția pentru realizarea bustului lui Elie Wiesel – la care, din diferite motive, comunitatea nu a putut contribui – și a vorbit despre eforturile depuse pentru a continua viața evreiască dinaintea de Holocaust. De-a lungul anilor, din Sighet au plecat 150 de personalități. Acum comunitatea este mică, dar se încearcă menținerea obiceiurilor și tradițiilor, de un mare ajutor fiind fundația „Tarbut” a Peninei Zilberman, a arătat președintele comunității.

EVA GALAMBOS

Tulcea

Evreii tulceni alături de populația majoritară

Membrii Comunității Evreilor din Tulcea au fost prezenți, la invitația Prefecturii Județului Tulcea, la o serie de evenimente majore la nivel național.

Astfel, pe 9 mai, comunitatea evreiască din localitate a fost invitată la sărbătorirea Zilei Independenței de Stat a României și a Zilei Victoriei Aliaților din cel

de-al Doilea Război Mondial. Celebrarea a avut loc la Monumentul Independenței din oraș.

Având în vedere participarea voluntară a ostașilor evrei la Războiul de Independență din 1877 și la luptele din Primul Război Mondial, pe 17 mai 2018, evreii tulceni au luat parte la comemorările prilejuite de Ziua Eroilor, la Cimitirul Eroilor din Tulcea. Au fost citite numele eroilor din Tulcea care au luptat în Primul Război Mondial, printre care și numele unor eroi evrei (Moscovici Moise etc.)

Din partea Comunității au fost depuse jerbe de flori.

Ing. SOLOMON FAIMBLAT
președinte C.E. din Tulcea

Zalău

Victimele Holocaustului comemorate

C.E. Zalău-Sălaj a marcat, sub auspiciile F.C.E.R., memoria victimelor Holocaustului din Transilvania de Nord printr-o suită comemorativă. În cadrul unui serviciu religios, președintele comunității, Dan Has, a rostit *El Male Rahamim*. A urmat un simpozion cu tema „Tragedia evreilor din Sălaj”, moderat de Dan Has, cu prelegeri susținute de Peninah Zilberman (Israel), prof. Doina Gross, viceprimarul Nicolae Fazakas, directorul Școlii Gimnaziale „Nicolae Coposu”, directorul Muzeului Holocaustului din Transilvania de Nord, Daniel Stejerean. Pentru a convinge tinerile generații de obligația lor de a preveni repetarea unor asemenea catastrofe, mulți dintre invitați au fost elevi și profesori de la Colegiul Tehnic „Alexandru Papiu Ilarian” din oraș. Au fost aduse mulțumiri directorului colegiului, prof. Ioan Lungu, elevilor și profesorilor, tuturor participanților la această manifestare.

Coresp. DAN HAS
președinte C.E. Zalău

Sf. Gheorghe

Parcul Memorial al Holocaustului

Parcul Memorial al Holocaustului din Sf. Gheorghe a fost inaugurat în 2014, când s-au împlinit 70 de ani de la deportarea evreilor din Transilvania de Nord, eveniment comemorat în prezența a numeroși invitați, printre care ambasadorul Statului Israel, consulul Ungariei, președintele F.C.E.R., președintele Comunității din Brașov, responsabilul Obștii evreiești din Sf. Gheorghe, reprezentanți ai autorităților locale, ai cultelor și ai comunităților evreiești. Atunci a fost inaugurat un Monument dedicat memoriei celor 52 de copii din Sf. Gheorghe uciși de fasciști la Auschwitz și au fost plantați 52 de arbuști de tuia în parcul din localitate. Acești arbori au fost dați atunci în îngrijirea unor elevi din diferite școli din Sfântu Gheorghe.

Parcul a fost realizat în urma inițiativei unor supraviețuitori ai Holocaustului din Sfântu Gheorghe (Feder Zoltan), inițiativă susținută de F.C.E.R.-C.M. și transpusă în viață de Obștea evreilor din localitate, în colaborare cu Primăria municipiului și Comunitatea Evreilor din Brașov.

Parcul Memorial este în atenția celor

care se îngrijesc de monumentele istorice ale orașului. Astfel, duminică, 6 mai 2018, au fost înlocuiți 12 arbuști de tuia uscați, fiecare simbolizând unul dintre cele 52 de nume de copii în memoria cărora fusese rău inițial plantați arbuștii. Din partea Obștii au fost prezenți la lucrări responsabilele acesteia, ec.Herman Rosner, și Gaspar Ignacz.

Proiectul Parcului Memorial al Holocaustului va fi finalizat în acest an prin realizarea celor 52 de pietre memoriale având inscripționate numele copiilor, nume care, de 74 de ani, sunt consemnate doar în documentele vremii.

La comemorarea a 65 de ani de la deportarea evreilor a fost inaugurat în Capela cimitirului Zidul Memorial al Holocaustului, pe plăcile de granit fiind gravate 611 nume ale evreilor din Sfântu Gheorghe și împrejurimi, uciși în tabere de muncă forțată și în lagărul de la Auschwitz.

În urmă cu trei ani, prin grija personală a episcopului Eparhiei Reformate a Ardealului, IPS Kato Bela, plăcile memoriale, în patru limbi, marcând locul ghetoului,

au fost reamplasate pe un obelisc special construit la intrarea Universității Sapienția, filiala din Sf. Gheorghe. De la o clădire în construcție, unde s-a constituit ghetoul în 1944, la cea adăpostind o instituție de învățământ superior este un parcurs istoric, dar și un semn de neuitare, de îndemn: „Never Again!” „Niciodată să nu se mai repete, cu nimeni!”

Ec. HERMAN ROSNER
responsabil Obștea din Sfântu Gheorghe

FĂȚĂ-N FĂȚĂ !

Interviu cu ing. LIA BORZA, președinta C.E. Alba Iulia

„Încerc să-mi fac datoria cu conștiinciozitate”

„După ce copiii mei au crescut și au plecat de acasă, fiecare construindu-și viața departe de Alba Iulia, am simțit că e important pentru mine să fac ceva durabil, iar renovarea sinagogii mi-a adus împăcarea cu mine însămi, de care aveam mare nevoie”, a mărturisit președinta C.E. Alba Iulia, ing. Lia Borza.

– Când au început lucrările?
– În 2012. Sinagoga Veche, construită între 1827-1840, a mai fost reparată în secolul al XX-lea, dar, din cauza infiltrărilor de apă, au fost necesare revizuirile ale acoperișului, curățarea podului, hidroizolarea fundației. Acum au fost înlocuite ferestre și uși, pardoseli, instalația de curent electric; au fost tencuiți și vopsiți pereții interiori și exteriori, s-a recondiționat mobilierul, s-au montat corpuri de iluminat noi, s-au instalat sisteme de încălzire, sonorizare, supraveghere video, alarmă de efracție și incendiu; au fost restaurate candelabrele și Aron Kodeș-ul; ferestrele exterioare au fost înfrumusețate cu vitralii, după ideea președintelui Aurel Vainer, ceea ce atenuază sobrietatea edificiului. Este prima sinagogă de zidărie din Transilvania. Inițial s-a numit Sinagoga Mareh Yezekiel, ulterior – Sinagoga Veche, pentru a o deosebi de cea de rit sefard, terminată în 1883. Unică în România este încăperea, păstrată și azi, slujind altădată ca închisoare în cazuri de delict religioase. Dintr-un act în ebraică, din 1591, reiese că în oraș funcționa un Bet Din.

Ziua Limbii și Teatrului Idiș – ediția I

(Urmare din pag. 3) cuprindea Bucovina istorică, doar în două nu existau comunități evreiești,

R. Schorr (stg.), A. Vainer și Gh. Flutur

ceea ce demonstrează continuitatea vieții evreiești în acest spațiu istoric.

Program artistic și concerte

Invitat special din Israel, Carol Feldman, actor al Teatrului Evreiesc de Stat până la emigrarea în Israel, în anul 1965, a prezentat publicului spectator monologul umoristic *Tatăl*, după Shmuel Djigan, aducând astfel un omagiu marelui actor al teatrului idiș, precum și lectura unei povestiri despre doi mari actori ai TES – Dina König și Isak Havis. Muzica idiș a răsunat în Templul Mare din Rădăuți, cele mai iubite și cunoscute melodii din repertoriul muzicii klezmer fiind interpretate de membrii trupei Nigun, formația comunității evreiești din Iași. Publicul a avut prilejul de a asculta o serie de lieduri și sonete muzicale evreiești, interpretate de Florian Chelu-Madeva și Alexandrina Chelu, veniți de la Oradea. Avram Steuerman-Rodion, Veronica Porumbacu, Max Blecher sau Alexandru Mandy sunt doar câțiva dintre autorii sonetelor interpretate de cei doi.

Cea de-a doua zi s-a încheiat la Teatrul „Matei Vișniec” din Suceava, unde Berti Barbera și Mariano Castro (Argentina) au susținut concertul „Idiș Tango”.

– Înseamnă că prezența evreiască la Alba Iulia e foarte veche.

– Este singura comunitate legal constituită în 1653. Principele Gabriel Bethlen a emis, în 1623, un privilegiu prin care era permisă așezarea evreilor în Transilvania, deși ulterior el a fost limitat doar pentru Alba Iulia. În 1645 exista Hevra Kadișa. Un călător suedez amintește, în 1656, de existența unei sinagogi în cetate. În 1750 comunitatea avea melamed, ceea ce presupune hederul. Pinkasul comunității e înființat în 1736 de sefardul Abraham ben Isac Russo.

– Era o comunitate de rit sefard?

– Numai la început, fiindcă, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, crește numărul așkenazilor veniți din Imperiul Habsburgic. Sefarzi și așkenazii au conviețuit aproape două secole sub îndrumarea spirituală a unui singur rabin, care era și șef-rabin al Transilvaniei. După Congresul de la Budapesta, încheiat în 1869, a fost stabilită orientarea ortodoxă a comunității.

– Ce ne puteți spune despre contribuția evreilor la dezvoltarea orașului?

– Momentul de maximă vizibilitate a fost sfârșitul veacului al XIX-lea, când primele întreprinderi industriale sunt

Chirurgia – singura profesiune pentru care merită să trăiești!

(Urmare din pag. 9) dădeau câte ceva de făcut, pentru că eram tot timpul prin preajmă și altfel nu puteam scăpa de mine.

În alegerea primului loc de muncă m-am ghidat după un singur criteriu: acela de a-mi urma vocația. Astfel, prima femeie chirurg din Transilvania și-a început cariera în anii 1950, în Maramureș, la spitalul din Vișeu de Sus.

– Cum era spitalul din Vișeu de Sus? Ce cazuri aveți de rezolvat?

– Era un spital improvizat în fosta clădire a Judecătorei, cu patru secții: Interne, Chirurgie, Ginecologie-Obstetrică și Pediatrie. Secția de chirurgie avea vreo 40 de paturi și trei medici tineri. Aici erau trimise toate cazurile din raionul cu circa o sută de mii de locuitori. Erau mine și exploatari forestiere, de unde veneau accidente foarte grave, cu traumatisme imense, cauzate de copacii care cădeau peste muncitori. Noi trebuia să ne descurcăm. Nu aveam de la cine învăța. Făceam ce știam. Sigur, am făcut și greșeli, am avut și cazuri letale. Dar asta era inevitabil în condițiile date. Sângele îl primeam de la Sighetu Marmăției, cea mai apropiată „metropolă”, aflată la 60 de kilometri, unde trenul ajungea trecând prin...Uniunea Sovietică (așa era calea ferată de atunci) cu control vamal la intrarea și apoi, după 5 sau 10 kilometri, la ieșirea din URSS. Nu aveam sânge, nu aveam oxigen, nu aveam nimic... lucram în condiții extrem de primitive. Faptul că aveam o mortalitate acceptabilă era meritul nostru doar într-o măsură oarecare, dar era și meritul pacienților. Oameni care mergeau la pădure, „la butin”, cum spuneau ei. Veneau acasă de două ori pe an: de Crăciun și de Paști. În rest, stăteau acolo și mâncau slănină neafumată cu ceapă și pâine, asta era alimentația lor. Erau subnutriți, vai de capul lor, subponderali, dar extrem de rezistenți...

În anii stagiului de la Vișeu de Sus a avut loc și căsătoria cu László Szabó, primul medic stomatolog, repartizat în orașelul maramureșean. Dar acest pas nu m-a împiedicat să mă perfecționez,

construite de evrei: moara fraților Andor și Filip Gluck, fabrica de spirt Adolf Ionas, uzina electrică. A fost o perioadă prosperă pentru comunitate, bine integrată în viața economică a urbei.

– Cum a trecut comunitatea prin Holocaust?

– Evreii din Alba Iulia n-au fost deportați, dar în 1941 au fost trimiși în detașamente de muncă forțată. În același an s-a dispus concentrarea evreilor din zona rurală în reședințele de județ. Evreii din Aiud, Ocna Mureș, Vințu de Jos, Teiuș, Ighiu, Sebeș au ajuns la Alba Iulia. Președintele de atunci al comunității, Filip Gluck, i s-au dat trei zile să asigure casă și hrană pentru circa 2 000 de oameni. Locuințele evreiești, dar și imobile comunitare au fost expropriate. Evreii au fost dați afară din învățământul de stat, le-au fost rechiziționate aparatele de radio, mașinile de scris. A fost interzisă tăierea rituală a vitelor. În 1938, legionari din oraș au pus o bombă sub zidul de sud-est al sinagogii, programată să explodeze de Șabat. Din fericire, deflagrația s-a produs a doua zi, când enoriașii se rugau în sinagoga nouă, de peste drum. La reinaugurare, nepotul unuia dintre atentatori și-a cerut iertare public pentru fapta comisă de unchiul său.

– Și, revenind în prezent, o prioritate presantă?

– Mai buna întreținere a cimitirului. Respectiv – refacerea gardului de la stradă, pietruirea aleilor, repararea capelei și a cavourilor. Cimitirul e permanent supravegheat de familia Pleșa, care locuiește în casa de la intrare. Mulțumim conducerii CAPI, care ne-a dotat cu motocoasă și pompă pentru insecticide.

să-mi iau examenul de medic specialist chirurg și să dau concurs pentru a lucra în singurul loc unde se făcea chirurgie adevărată: la Spitalul Clinic de Chirurgie Nr. 1 din Cluj.

Am stat 10 ani la Vișeu. Între timp, am menținut relațiile cu profesorul Aurel Nana; când am avut câteva cazuri foarte dificile pe care nu le puteam rezolva, l-am rugat să-mi preia bolnavii și de fiecare dată a acceptat cazurile pe care i le trimiteam. La un moment dat s-a scos la concurs un post, l-am întrebat dacă mă pot prezenta și mi-a spus „nu, acest post este dedicat cuiva”; când s-a scos al doilea post, mi-a spus că pot să concurez, dar se înscrieseră patru candidați, dintre care unul este „cu pile mari”. Am dat concurs și am reușit, devenind asistent de specialitatea Chirurgie, la Institutul de Medicină și Farmacie din Cluj. Am lucrat doar în două locuri: la Vișeu de Sus și la Cluj.

Curând, mi-am luat doctoratul și apoi am urcat treptele ierarhiei universitare

până la gradul de conferențiar, într-o vreme când avansarea era foarte dificilă, mai ales la medicină, unde fiecare clinică avea un singur profesor.

– Ce a însemnat pentru dvs. lucrul cu studenții?

– Am ținut multe cursuri și am condus stagii. Mi-a plăcut să lucrez cu studenții. M-am simțit apropiată de ei, ne-am

– Ce relații există între comunitate, pe de o parte, și societatea civilă, autorități locale, culte, alte etnii, pe de alta?

– Între 2014-2016, un grup de studenți de la Departamentul de Istorie, Arheologie, Muzeologie al Universității „1 Decembrie 1918” au recondiționat 65 de pietre funerare din zona veche a cimitirului. Îndrumătorii lor au primit Medalia de Onoare „Prieten al Comunităților Evreiești din România” la reinaugurarea sinagogii. Acțiunea de recondiționare continuă. Elevi de la școli din oraș și din țară, însoțiți de profesori, vizitează sinagoga. Oficialități, înalți ierarhi participă la evenimentele noastre. La Alba Iulia a fost recent întrunirea Comisiei economice a DRI, organizată de ruteni. Din partea F.C.E.R. a venit vicepreședintele Ovidiu Bănescu.

– Cum faceți să depășiți obstacolele?

– Mă gândesc la președintele comunității din anii Holocaustului, Filip Gluck: lui, ce greu i-a fost! Mă ajută încurajările prim-rabinului Rafael Shaffer. Încerc să-mi fac datoria cu conștiinciozitate.

IULIA DELEANU

înțeles foarte bine, m-am străduit să le transmit din cunoștințele mele cât mai mult, sperând că măcar câțiva dintre ei vor ajunge chirurghi. Ceea ce s-a și împlinit. Unii dintre studenții mei au ajuns chiar și profesori de chirurgie.

La început, fusesem singura femeie chirurg din clinică. Acum, din fericire, sunt multe doamne și domnișoare care fac chirurgie și mă bucură treaba aceasta. Nu cred că pe atunci am observat eu sau ar fi observat colegii mei că aveam alt sex... Nu! Discutam între noi absolut deschis toate problemele. Și cele medicale și cele „paramedicale”. Nu era nicio diferență. Colegii mei de la Clinica de Chirurgie I din Cluj erau profesioniști foarte buni, unii excepționali din punct de vedere tehnic. Erau medici adevărați.

Ideea aceasta a mercantilismului – care, nu vreau să spun că domină, dar este prezentă, inclusiv în medicină (nu știu în ce proporție și nici nu mă interesează) – atunci nu exista. Să condiționezi o intervenție chirurgicală?! Sunt absolut sigură că nici unul dintre noi nu a făcut așa ceva, niciodată. S-a mai întâmplat să primim un borcan cu smântână, uneori chiar și o găină... S-a întâmplat că odată o fostă pacientă mi-a adus o găină acasă... Vie! Am ieșit în poartă și am așteptat să treacă cineva și să-l rog să-mi taie găina. Eu nu puteam tăia o găină vie! Asta era cu totul altă meserie decât cea de chirurg! De-a lungul anilor am lucrat cu profesorii Aurel Nana, Crișan Mircioiu și Gicu Ionescu; după pensionarea acestuia din urmă, am ieșit și eu la pensie, deși aș mai fi rămas, dar împlinisem vârsta regulamentară de pensionare a cadrelor universitare superioare: 65 de ani...

Dar nu am renunțat la medicină nici după pensionare. Chiar și în prezent, la vârsta de 90 de ani, ajut prietenii și cunoștințele care au pățit accidente mai mici și mai mari sau au suferit intervenții chirurgicale. Îi panez, le adresez un cuvânt de îmbărbătare și un zâmbet izvorât din mulțumirea de a fi practicat singura profesie pentru care merită să trăiești – chirurgia!

Top 3 din 30

O posibilă selecție a trei evenimente întâmplate în ultimele treizeci de zile

1 Buturugile care pot răsturna carul economiei românești

Spre deosebire de autoritățile de la București, încântate de mersul economiei noastre și care se laudă că „am depășit Grecia și vom depăși anul acesta Cehia și Portugalia”, principalele instituții financiare internaționale (FMI, BERD și Banca Mondială), într-un glas cu BNR, atrag atenția că există o serie de pericole care pot întuneca perspectivele dezvoltării noastre.

În primul trimestru al anului în curs, „tigru” economiei noastre a dat semne de oboseală și creșterea s-a oprit, în comparație cu nivelul atins în ultimele trei luni ale anului 2017. Stagnare care nu a afectat și restul statelor membre UE, cu excepția Estoniei. FMI avertizează că în 2018 România se mai poate menține pe unul dintre primele locuri din UE în ceea ce privește creșterea economică (5% pe anul în curs), dar aceasta se poate reduce la aproape jumătate în anul viitor!

Între altele, motivul este că stimularea consumului, în special prin creșteri de salarii și pensii, nu mai poate duce economia înainte, de acum fiind necesare investiții și reforme structurale în domeniile productivității muncii (altfel, vom continua să consumăm preponderent articole importate), al diversificării piețelor externe și al creșterii ponderii produselor „inteligente” exportate, precum și al modernizării infrastructurii. La unison, BERD și Banca Mondială ne avertizează că mersul economiei poate fi încetinit de decalajele dintre regiunile țării, potențialul economic fiind concentrat în jurul câtorva mari orașe. Dacă ar fi reorientată spre producția de mărfuri agroalimentare, agricultura ar putea contribui cu 60% la creșterea prosperității actualelor regiuni din România, care sunt printre cele mai sărace din Europa.

FMI mai atrage atenția și că sistemul bancar românesc începe să acumuleze riscuri generate de expunerea disproportionată față de statul român, ale cărui titluri și garanții au ajuns să reprezinte 22% din totalul activelor bancare, unul dintre cele mai ridicate procente din UE! Un alt pericol vine și din faptul că ponderea

creditelor imobiliare a urcat la 54%, de la 21% în 2008, iar eventuala incapacitate a debitorilor de a își onora obligațiile, contractate inclusiv prin programul guvernamental Prima Casă, va pune sistemul bancar în situația dificilă de a nu își putea recupera sumele împrumutate.

În cele din urmă, dar nu în ultimul rând, experții semnaleză insuficienta accesare de către România a fondurilor europene din cauze care țin de incapacitatea managerială și administrativă, de penuria de forță de muncă și de insuficienta pregătire a acesteia.

2 Economia israeliană între performanțe și amenințări demografice

Dacă la nivelul performanțelor, economia israeliană este o adevărată poveste de succes, ea are deasupra capului o sabie pe care autoritățile vor trebui să o îndepărteze cât mai rapid și cât mai eficient. Denumit *Start up Nation* pentru abundența de întreprinderi mici, dar de înaltă tehnologie, având un grad ridicat de inventivitate care îi permite să fie o forță în securitate cibernetică, IT, producția de echipamente militare de vârf (recent Germania a achiziționat din Israel drone de uz militar în valoare de peste un miliard de euro), cu o agricultură performantă, Israelul este amenințat nu numai de puternicii dușmani externi, ci și de ... structura demografică a popoului israelian.

Într-un discurs adresat anul trecut oamenilor de afaceri israelieni, președintele Reuven Rivlin sublinia: „Trebuie să înțelegeți că, dacă nu veți atrage o parte cât mai însemnată a populației Statului Israel în rândul salariaților, nu veți mai putea crește, nu va mai fi nimeni care să vă cumpere produsele și serviciile. Suntem cu toții în aceeași barcă și dacă diferența dintre o parte a bărcii și cealaltă crește prea mult, aceasta se va scufunda”.

Problema o reprezintă arabii israelieni și ultrareligioșii, care nici nu au o școlarizare corespunzătoare, deci nu își pot găsi un loc de muncă. OECD a felicitat Israelul, care are o dezvoltare economică superioară celei a democrațiilor occidentale (3,5% pe an), dar

subliniază că „produsul intern brut nu e atât de important ca produsul intern pe cap de locuitor”, punct de vedere susținut și de profesorul israelian Dan Ben-David, de la Universitatea din Tel Aviv. Venitul mediu al israelienilor poate scădea sub media OECD pentru că nici ultrareligioșii, nici arabii israelieni nu studiază în școlile proprii materiile de bază din învățământul laic, ceea ce îi lasă pe acești copii fără cunoștințe de strictă necesitate, cum ar fi cele matematice. Iar arabii israelieni, împreună cu ultrareligioșii, au o pondere semnificativă, apreciată de Reuven Rivlin la 30% din totalul populației școlare.

Atragerea arabilor și a ultrareligioșilor în rândul populației active va reprezenta următorul mare pariu care va trebui câștigat de autoritățile de la Ierusalim.

3 De ce muncesc europenii mai puțin?

Conform unor studii recente publicate de Eurostat (Oficiul de Statistică al UE), în primul trimestru al anului 2018 numărul angajaților din Uniune a crescut cu 0,4% față de precedentul trimestru, cele mai mari creșteri fiind în România (1,9%), urmată de Malta, Portugalia și Luxemburg.

Aspectul dureros este însă că 20% dintre aceștia lucrează cu program redus, cei mai mulți astfel de lucrători fiind în Olanda (49,8% din totalul angajaților), urmată la mare distanță de Austria, Germania, Danemarca și Marea Britanie.

Din păcate, nu toți acești oameni au optat de bunăvoie pentru acest regim, ci, după cum subliniază tot Eurostat, 26,4% dintre ei au fost forțați de împrejurări sau de angajatori să accepte un salariu corespunzător unui timp de lucru mai scurt. Dovadă că așa stau lucrurile este și faptul că 70,2% dintre cei forțați să accepte lucrul cu program redus sunt salariații din Grecia, urmați de cei din Cipru, Italia, Spania, Bulgaria și România, țări care sunt în eşalonul statelor sărace din UE. La noi, 55,8% dintre salariații cu timp redus de lucru au declarat că au acceptat această situație pentru că era singurul mod în care și-au putut găsi un serviciu.

ALX. MARINESCU

„Caleidoscopul meu” lansat la TES

TES a găzduit lansarea volumului „Caleidoscopul meu”. Oaspeți au fost autorul, Carol Feldman, fost actor al acestui teatru, și directorul Editurii Hasefer, Alexandru Marinescu. Rolul de gazde a revenit directoarei Teatrului Evreiesc de Stat, Maia Morgenstern, împreună cu Geni Brenda-Vexler, Roxana Guttman, Rudy Rosenfeld. Maia Morgenstern a declarat că este profund onorată ca la aniversarea celor 70 de ani de la înființarea teatrului să găzduiască un asemenea eveniment „de mare sărbătoare” și a subliniat că ar dori să realizeze audio-book-uri în colaborare cu Hasefer. Fragmente din povestirile incluse în volum au fost citite, rând pe rând, de Maia Morgenstern (*Rochia neagră de concert*), Roxana

Guttman (*Povestea mieilor de lapte*), Geni Brenda-Vexler (*Jucării*) și Rudy Rosenfeld (*Abrașa*).

Doina Meiseles, directoarea săptămânalului israelian „Jurnalul săptămânii”, s-a arătat încântată de apariția acestei noi cărți, care „închide un cerc, deschis în urmă cu foarte mulți ani la TES”, unde autorul volumului lansat a debutat ca actor.

Carol Feldman s-a născut la Tulcea, pe 10 februarie 1937. Este absolvent al Studioului de Teatru TES din București. A jucat la TES până în anul 1965, când s-a stabilit în Israel, unde a jucat și regizat piese de teatru în special în limba idiș, dar și în limbile ebraică și română. (D.D.)

Recent, Editura Hasefer a publicat o lucrare de aproape 600 de pagini, semnată de Zoltan Singer: „Istoria Comunităților Evreiești din Dej, Beclean, Târgu Lăpuș, Reteag, Ileanda și împrejurimile acestora”. Nordul Ardealului a fost smuls de Ungaria hortystă în 1940, prin intervenția Germaniei naziste. În 1944, fanaticii filonaziști unguri au deportat peste 200.000 de evrei în lagărele germane ale morții.

Cartea este scrisă de un colectiv condus de autor. Se prezintă istoria evreilor din Dej, atât socială, cât și religioasă, cu vechi tradiții, personalități locale, organizații de caritate, învățământ etc. Aflăm despre ramura dejeană a dinastiei rabinice Paneth, cunoscută în nordul Ardealului, despre Școala confesională,

Congresul dejean al Biroului Central al Comunității Evreiești Ortodoxe Ardelene (de unde rezultă că Dejul era un centru important pentru evrei), existau Banca pentru Împrumuturi și Credite, școli, societăți de caritate, orfelinatul, personalități din secolele XIX-XX. Circa 250 de pagini sunt dedicate evreilor din Dej. Evreii au participat la Revoluția din 1848, la Primul Război Mondial, au contribuit și la trecerea Transilvaniei în căminul românesc.

La fel se scrie și despre celelalte localități menționate în titlu. Beclean, o localitate modestă, dar populată de mai multe etnii: români, unguri, evrei. Viața evreiască a fost distrusă de deportările sălbătice din anii ocupației ungare 1940-1945. Târgu Lăpuș, unde puțini dintre

evreii din Vechiul Regat au ajuns ca vizitatori, are și el o istorie. Au avut o Hevra Kadișa, un Talmud-Tora. Reteagul, un târgușor unde primii evrei au ajuns în 1700, a avut o viață comunitară. Pe 19 martie 1944 a apărut un mare ghetou în pădurea Bungur, a urmat deportarea masivă la Auschwitz din toate localitățile menționate în titlul cărții.

După eliberare, mulți evrei au plecat în Israel. Sunt pomeniți cu multă iubire martirii originari din Ardealul de Nord. Ne înclinăm cu respect și dragoste în fața conaștrilor noștri, a autorului cărții și a colaboratorilor săi pentru uriașa muncă de documentare. Remarcăm și efortul Editurii Hasefer de a aduce la lumină istoria comunităților evreiești.

BÖRIS MEHR

De la Uniunea Evreilor Pământeni la Uniunea Evreilor Români

Hotărârea de a transforma Uniunea Evreilor Pământeni (UEP) în Uniunea Evreilor Români (UER) a fost luată de Congresul UEP, întrunit la București în zilele de 18,19 și 20 februarie 1923. Peste 215 delegați din 76 de secții din Vechiul Regat au dezbătut o ordine de zi privind activitatea Uniunii în perioada 1916-1923 și necesitatea transformării ei într-o organizație mai largă, care să cuprindă toți evreii din România Mare.

Evrei în viața publică

Un prim raport a fost prezentat de dr. Wilhelm Filderman. Accentul a fost pus pe analiza politică a rolului și importanței UEP în lupta pentru obținerea și apărarea drepturilor cetățenești ale evreimii române, pe analiza luptei împotriva antisemitismului oficial și neoficial, care a îmbrăcat forme violente în această perioadă. În concluzie, W. Filderman a subliniat necesitatea extinderii din punct de vedere organizatoric a cadrului Uniunii, pentru a putea sluji și interesele evreilor din noile provincii românești, care se confruntau și ele cu multe greutăți, cu probleme ale integrării în noul context social-politic. „Astăzi nu mai suntem doar noi, cei din Vechiul Regat”, conchidea Filderman. „Mai sunt și evreii transilvăneni, basarabeni, bucovineni, trebuie să armonizăm interesele noastre între noi și cu cele ale statului român. Pentru asta este nevoie să existe o organizație unitară, în care să se topească toate necesitățile locale, care să corespundă necesităților populației evreiești, dar să și contribuie la consolidarea statului român”. În acest scop, arăta W. Filderman, este necesară convocarea unui congres al evreilor din România Mare, care va avea menirea să trateze toate problemele vitale ale populației evreiești și să propună guvernului legile necesare pentru reglementarea juridică a vieții cultural-comunitare a evreimii române. Prin urmare, conchidea el, „dorim să creăm un instrument mai larg decât Uniunea Evreilor Pământeni, vroom să creăm Uniunea Evreilor din România”. Hotărârea nu este în discordanță cu interesele statului român ci dimpotrivă, în perfectă concordanță cu ele. Așadar, urmează ca evreii din toate provinciile românești să se întrunească într-un congres și să discute asupra soartei lor și asupra reunirii lor într-o singură organizație. Asemenea organizații, spunea W. Filderman, sunt și în alte țări; ele au servit și servesc pretutindeni interesele țării, fiindcă nimeni nu poate dezaproba armonizarea diverselor elemente care intră în compunerea unui stat, stăpîirea arbitrarului, respectul legilor.

Odată cu transformarea UEP în UER, a devenit necesară modificarea statutului Uniunii, adoptat în 1914. Revizuirea a devenit necesară și sub influența a două evenimente importante: realizarea României Mari și modificarea legilor de încetățenire. Astfel, articolul 1 al statutului modificat stipula: „Potrivit hotărârilor luate de Congresul extraordinar din 18, 19, 20 februarie 1923, titulatura *Uniunii Evreilor Pământeni* se schimbă în *Uniunea Evreilor Români*, cu sediul central în București și cu secțiuni în toate comunele din țară”. În art. 2 a fost precizat scopul UER: lupta pe toate căile legale pentru recunoașterea calității de cetățean român și apărarea drepturilor câștigate și realizarea egalității cetățenești în toate domeniile vieții publice. Conform art. 32, mijloacele de luptă pentru atingerea scopului sunt: întruniri, ziarul mișcării, broșuri, manifeste, apeluri și orice alte mijloace legale. Ziarul oficial este *Curierul Israelit*. Conducerea biroului Reprezentanței era formată din: președinte de onoare, Adolph Stern; președinte, dr. Wilhelm Filderman; vicepreședinte, Adolf Roller.

Dr. LYA BENJAMIN

Lag BaOmer la Căminul Rosen

Lag BaOmer este o sărbătoare veselă... și a fost mare veselie la Căminul Rosen!

JCC, recunoscut pentru modul excepțional în care organizează festivități cu ocazia sărbătorilor iudaice, a hotărât ca anul acesta Lag BaOmer să fie sărbătorit printr-un picnic în parcul Căminului Rosen. Au venit numeroși oaspeți, unii de vârstă noastră, alții mai tineri și foarte, foarte mulți copii. Au luat loc la mese aranjate în foisor sau prin parc, unii preferând să stea pe

o pătură, pe iarba verde. Vreme splendidă, muzică, antren, bună dispoziție generală!

Organizatorii au pregătit surprize pentru toate gusturile: dansuri israeliene, aerobic, concursuri și competiții sportive, bătaie cu apă, portrete la minut, tatuaje temporare cu henna etc. O zonă specială a fost amenajată pentru copii, cu un castel gonflabil uriaș și un țarc cu nisip. Bineînțeles, n-a lipsit grătarul cu cărbuni pe care s-au preparat mititei și frigărui. Am avut la discreție dulciuri, bere și băuturi răcoritoare.

Mulțumim JCC, a fost o petrecere pe cinste!

POMPILIU STERIAN

Arabii din Israel – o problemă pentru statul evreu

Profesorul dr. Elie Rekhess este unul dintre cei mai importanți experți israelieni în problemele minorității arabe din Israel, în relațiile dintre israelieni și arabi și în renașterea islamismului în Israel, Cisiordania și Gaza. La Universitatea din Tel Aviv, unde a predat până la pensionare, a fondat și a condus Programul de cooperare arabo-evreiască din Israel. Invitat la București, el a ținut o prelegere pe acest subiect la Universitatea din București, programul de masterat în iudaism și la Centrul Comunitar Evreiesc (JCC).

Prezența palestinienilor din Israel, care au trăit pe acest teritoriu încă dinaintea de 1948, este cea mai complexă situație creată de istorie, a apreciat prof. Rekhess. Dată fiind declarația privind caracterul evreiesc al Israelului, arabii, deși reprezintă 20% din populație, nu

se regăsesc pe nicăieri. Ei au cetățenie israeliană, dar nu au primit toate drepturile naționale. De-a lungul celor 70 de ani de la crearea Israelului, se poate vorbi despre mai multe categorii de populație arabească – palestinienii din Cisiordania și Gaza, beduinii din Neghev și arabii de pe teritoriul Israelului care au cetățenie israeliană. Ca religie, majoritatea arabilor este musulmană, dar există sau au existat și arabi creștini.

Prof. Rekhess a vorbit despre cele trei cercuri, cele trei perioade ale istoriei politice a arabilor din Israel – integrare, israelizare și palestinizare. Primele două au durat aproximativ până în anii '60. Ultima a început după 1967 și s-a compus din accentuarea tendințelor naționaliste palestinienilor și activismul politic, ale căror rezultate le cunoaștem. Din păcate, Israe-

lul nu are o concepție politică bine definită în ceea ce privește problemele populației arabe și, mai ales după 1967, nu a știut cum să se raporteze la palestinienii care au ajuns sub administrația sa.

Există o mare deosebire între palestinienii din teritorii, activi din punct de vedere politic, și arabii din Israel. Chiar dacă s-ar constitui statul palestinian, cei din urmă nu vor să plece din Israel. Ca un semn pozitiv, ei au preluat modul de viață israelian, obiceiurile, se formează o clasă de mijloc arabă, crește numărul studenților în universitățile ebraice, inclusiv al fetelor. Arabii din Israel nu participă la demonstrațiile palestinienilor și, dacă protestează, o fac într-un cadru legal, reprezentanții lor sunt în Knesset. De aceea, a atras atenția vorbitorului, palestinienii din teritorii îi consideră trădători. Cu toată această atitudine în limitele legalității, evreii israelieni nu au încredere în arabi și mulți nici nu cunosc ce se întâmplă în societatea arabă. Cele mai sărace pătri din Israel sunt arabii și familiile de haredimi. Guvernul israelian a investit mai multe miliarde de șekeli pentru a atenua sărăcia acestor două categorii de populație, a subliniat prof. Rekhess. (E.G.)

Iurțait pentru Dolphi Drimer z.I.

Mai curând decât visător, Dolphi Drimer z.I. rămâne un vizionar. Profesorul Dolphi Drimer a fost doctor în mecanică și economie, creator al unei vaste opere științifice, performer în șah, unul dintre fondatorii mișcării ecologiste din România după '90, iscusit manager, întemeietor al primei universități particulare în România postdecembristă, dascăl eminent la Politehnica bucureșteană, prin „mâna” căruia au trecut multe generații de ingineri, creator – în anii săi din urmă - al unei științe noi, vitalogia, îmbinând rigoarea disciplinelor cărora li s-a consacrat, cu vocația filozofică și lirică.

La iurțait-ul de la Templul Coral, președintele CEB, ing. Paul Schwartz, a evocat viața celui intrat în eternitate, iar prof. univ. dr. Alexandru Țiclea a subliniat calitatea de formator intelectual a lui Dolphi Drimer. Prof. univ. dr. Gheorghe Amza a analizat o imaginară partidă de șah „îngerească”, iar dr. Adrian Danciu a schițat portretul magistrului și prietenului, devenirea șahistului de renume fiind amintite de Laurențiu Geambașu.

A fost un prilej pentru directorul JCC București, Adi Gueron, de a propune ca festivalul de șah, demarat de profesor, să-i poarte numele.

„A fost un mare om, minunat profesor, excelent șahist, mare patriot” – i-a sintetizat trecerea prin lume președintele F.C.E.R., dr. Aurel Vainer.

S-au adus mulțumiri soției sale, dr. Cleopatra Drimer, pentru devotament în păstrarea memoriei lui. (I.D.)

Cum a început epurarea evreilor...

(Urmare din pag. 13) „O carte muncită”

Pentru Adrian Cioflâncă, directorul CSIER, cartea a fost o „surpriză plăcută”, extrem de muncită și care dovedește numeroasele calități și cunoștințe ale autorului în domeniile politicii internaționale, istoriei economice, dreptului. O dificultate cu care s-a confruntat autoarea, dar nu numai ea, ci toți cei care se ocupă de cercetare istorică, este de a găsi cauzele schimbării atitudinii PCR față de evrei, deoarece nu există nici un fel de documente sau directive de partid în acest sens, s-au văzut numai efectele.

Dr. Lya Benjamin, istoric, după ce a apreciat calitățile lucrării, a încercat să facă lumină asupra atitudinii PCR față de evrei care, după părerea ei, nu a venit din senin, mai ales că antisemitismul nu făcea parte din ideologia marxistă. Era vorba mai degrabă de preocuparea PCR față de compoziția etnică a partidului, preocupare prezentă la Congresul al V-lea și la Conferința Națională din 1945, deoarece pentru câștigarea puterii,

acesta trebuia să aibă la bază masele românești, unde existau prejudecăți față de evrei.

Tudor Zarojanu, colaborator la IICMER, care s-a ocupat de editarea cărții, a scos în evidență obiectivitatea și echilibrul autoarei, documentarea solidă, care dovedește că ea nu s-a bazat pe impresii. Alți vorbitori s-au referit de asemenea la probleme ca situația evreilor în perioada respectivă, începutul epurărilor, politica duplicitară a statului român: pe de o parte, relații bune cu Israelul, pe de altă parte, deși teoretic se permitea emigrarea, se ridicau obstacole în calea plecării.

În concluziile dezbaterii, Adrian Cioflâncă a arătat că din lucrare și din discuții reies trei grupe de probleme: teza competiției elitelor comuniste, respectiv între români și evrei; teza antirevoluționară – epurările din rândul partidului, dar și al altor organizații de masă; și teza legitimității naționale, problema componentei majorității etnice. El a considerat dezbaterile interesante și a felicitat-o din nou pe autoarea pentru lucrare.

Vecinii Ambasadei SUA din Ierusalim se tem de creșterea chirilor

Locuitorii cartierului Amona, unde s-a instalat Ambasada americană, nu sunt prea încântați de apariția noului vecin. Nu se gândesc în primul rând la implicații politice sau la eventualitatea unui atentat, ci la o serie de consecințe materiale negative, într-un cartier până acum plăcut și liniștit, scrie într-un reportaj „Times of Israel”, care a stat de vorbă cu mai mulți rezidenți.

În pofida controverselor din jurul deciziei de a muta Ambasada americană de la Tel Aviv la Ierusalim, în Amona rezidenții sunt mai puțin preocupati de semnificația politică a evenimentului și chiar de eventualele mișcări de protest. Cei mai mulți au fost de acord cu mutarea, la fel ca majoritatea israelienilor. Ceea ce-i îngrijorează este faptul că venirea unui mare număr de diplomați americani și persoane publice va tulbura acest cartier liniștit, prin creșterea traficului și scumpirii ale apartamentelor. În același timp, recunosc că vor veni mai mulți clienți la magazine sau la restaurante.

Amona este situat în sudul Ierusalimului, în apropierea liniei care desparte estul de vestul Ierusalimului, respectiv partea preponderent arabă de cea majoritar evreiască. Este un cartier rezidențial, departe de centrul orașului, cu doar două

Muzica și poezia la evrei

Poeții Hagadei

„În fiecare generație, omul trebuie să se considere ca fiind el însuși salvat din robie” – este un vers din *Hagada șel Pesah*, pe care am citit-o în fiecare an. Însăși Hagada (povestire) este o operă literară. Sărbătoarea a fost însoțită, în ultimele secole, de *Had Gadia* – Cântecul iedului, în versiunea lui I. L. Peretz, prima strofă sună astfel: *Tata a cumpărat un ied/ de undeva/ un ied mic de doi bani/ a adus copiilor în dar/ joacă iedul alb/ jur împrejur în curte/ acolo era mâța neagră/ l-a mâncat*...

Hagada se citește de 2500 de ani, fără a se învechi, este întâmpinată cu aceeași încântare, nu numai cu evlavie, iar copiii sunt primii care răspund întrebărilor puse. Exodul, mântuirea prin libertate sunt teme la numeroase variante scrise de poeți cunoscuți sau necunoscuți cu ocazia Pesahului. Totul are o aură poetică, este un spectacol de înaltă spiritualitate, se beau patru pahare cu vin, al cincilea fiind păstrat pentru veșnicul profet Eliahu. *Hagada* recheamă cântece de durere și speranță, se talmăcesc texte poetice din diverse zone și diverse timpuri; chiar din folclorul german din secolele XI-XIII au fost preluate texte și adaptate momentului sărbătoresc. S-au scris nenumărate poeme puse pe muzică pentru aceste ocazii.

Profesorul Israel Davidsohn, din Germania, a publicat la începutul secolului al XX-lea o lucrare monumentală, de 4500 de pagini, cu literatura dedicată Pesahului. A existat un autor, care este pomenit mai des, Elazar Hakalir, un bard nelocalizat în timp și spațiu, care ar fi trăit pe la începutul primului mileniu al erei noastre și ar fi scris multe poeme. Trăia, se pare, în Italia. În secolul al XVI-lea a trăit și a creat poeme rabinul Joseph Bonfils, în Franța. Era numit și Tov Elem, din Limoges. Au mai fost centre în care *Hagada* a fost îmbogățită cu texte poetice la Avignon, la Amsterdam. Evreii sefarzi au și ei o tradiție pe aceeași tematică. Fără poezie și cântec, viața evreilor din Evul Mediu ar fi fost mult mai tristă. (B.M.M.)

linii de autobuze. Fondat în urmă cu 100 de ani, aici trăiesc 12.000 de persoane, familii cu copii sau pensionari, religioși și seculari. Clădirea Ambasadei americane este de fapt o fostă anexă a Consulatului, care își are sediul în centrul Ierusalimului.

Pe dealuri, în apropiere de Amona,

sunt două cartiere arabe – Sur Baher și Jabel Mukaber – și, potrivit rezidenților, relațiile personale dintre evrei și arabi sunt bune și probabil nu se vor deteriora din cauza prezenței Ambasadei americane. Ei cred că, în pofida a ceea ce scriu ziarele, în Ierusalim arabii și evreii interacționează din ce în ce mai mult. Părerea lor este că locuitorii cartierelor arabe își dau seama că un rezidențiu din Amona au adus aici Ambasada americană și se va păstra spiritul bune vecinătăți. (E.G.)

Etgar Keret și-a întâlnit cititorii la București

Scriitorul israelian Etgar Keret, născut la Tel Aviv, în familia unor evrei supraviețuitori ai Holocaustului, a fost invitat la Salonul Internațional de Carte Bookfest pentru a-și prezenta primele două volume traduse în limba română: cartea de memorii „Șapte ani buni”, publicată la Editura Humanitas și volumul de povestiri „Și, deodată, cineva bate la ușă”, apărut la Editura Humanitas Fiction.

La prima întâlnire cu publicul de la București, Etgar Keret s-a aflat la standul Israelului, alături de ambasadoarea Statului Israel în România, E.S. Tamar Samash, Camelia Crăciun, lector doctor la Departamentul de Studii Iudaice, Universitatea din București, Lidia Bodea, directoarea Editurii Humanitas, și Denisa Comănescu, directoarea Editurii Humanitas Fiction.

Tamar Samash a declarat că a lucrat de mai multe ori cu Etgar Keret, pe care îl consideră un scriitor excepțional. „Este unul dintre reprezentanții tineri ai scriitorilor din Israel. Am avut întotdeauna scriitori buni de limbă ebraică și fiecare generație s-a caracterizat prin abordările sale specifice. Noua generație se bazează mai mult pe individ, iar Etgar Keret are propria sa

viziune despre lume. Îmi doresc ca anul acesta, în cadrul aniversării Statului Israel, să îl cunoașteți pe Etgar Keret”.

Camelia Crăciun a dezvăluit una dintre profesiunile autorului care a reinventat proza scurtă în literatura israeliană: „Se simte mai apropiat, prin tradiție literară, de literatura idiș, atât de familiară Europei de Est, decât de cea israeliană. Este un scriitor fascinant”.

La București, scriitorul Etgar Keret a stat de vorbă cu cititorii, oferind autografe și o serie de confesiuni: „Am crescut cu cărțile scriitorilor de limbă și cultură idiș și mi-am dat seama că există categorii de autori care erau mult mai puțin pregătiți pentru viață decât propriii lor cititori. Pe de o parte, există scriitori ca Amos Oz, care este un adevărat profesor de viață, dar și scriitori în genul lui Kafka, pe care nu i-aș lăsa nici măcar să aibă grijă de copilul meu, iar eu mă încadrez în a doua categorie. Deși am crescut în Israel, primele mele lecții sunt legate de Polonia și de cultura poloneză. Eu sunt căsătorit cu fiica unui faimos scriitor de cărți pentru copii din Israel și este o realitate ciudată faptul că, deși în „Șapte ani buni” vorbesc despre familia mea, despre orașul meu și despre țara mea, totuși, această carte, care a apărut în spații și limbi atât de îndepărtate, nu a ajuns să fie publicată în Israel, în limba în care am scris cartea. Pentru mine este un punct de întâlnire între identitatea mea publică, de scriitor, și identitatea mea privată, de tată”.

Etgar Keret este unul dintre cei mai reprezentativi scriitori israelieni contemporani, scenarist, regizor și autor de benzi desenate. Volumele sale sunt recomandate de Mircea Cărtărescu.

ANDRA DUMITRU

Ca o legendă, Riri Manor...

Poetul Traian T. Coșovei tocmai se întorsese din Israel atunci când mi-a vorbit prima dată despre Riri Manor, spunând că este o personalitate și o poetă deosebită și că ar trebui să o cunosc pentru a o invita la viitoarele noastre manifestări ale Fundației culturale HESPERUS, unde Traian T. Coșovei era director executiv.

Traian mi-a vorbit despre Riri Manor ca despre o legendă, fiindcă nici el nu știa multe lucruri despre ea, doar că pretutindeni unde au mers în Israel lumea o cunoștea și o asculta imediat.

Dintr-o postare pe Internet aflu că „RIRI SYLVIA MANOR (n. Aberfeld în 1935, la București) este fiica unui om de afaceri bucureștean și a unei mame casnice originare din Craiova. A scris poezii de la nouă ani și a fost foarte activă în domeniul artistic în timpul școlii. Ca să evite proletcultismul din facultățile umaniste ale vremii, se înscrie în 1953 la o facultate științifică, cea de medicină. În 1957 se căsătorește cu

inginerul Mateo (Titel) Sussman. În 1959 termină facultatea, iar în 1960 emigrează în Israel. Acolo familia își schimbă numele din Sussman în Manor. Se specializează în oftalmologie la Spitalul Beilinson, Universitatea de Medicină din Tel Aviv, și în neuro-oftalmologie la Universitatea California din San Francisco. Publică în literatura medicală anglo-saxonă peste 60 de articole și scrie capitole în cărți de specialitate; înființează prima unitate de neuro-oftalmologie din Israel; devine profesor la Universitatea din Tel Aviv și membră a numeroase societăți științifice internaționale.”

Există, în textul postat pe Internet, câteva referiri legate și de preocupările literare. Am aflat astfel că, la două decenii după stabilirea în Israel, reîncepe să scrie poezie, de data asta în limba ebraică. Iar din 2000 reîncepe – după patru decenii de întrerupere – să scrie poezie în limba română. În 2002 înființează Societatea de Scriitori Israel-România. Cu ocazia primelor festivaluri „Zile și nopți de literatură” de la Neptun, colaborează cu uniunile scriitorilor din ambele țări; astfel vine pentru prima oară în România Amos Oz, împreună cu alți 13 scriitori israelieni importanți. De asemenea, în 2012 redactează un număr al revistei israeliene „Moznaim”, dedicat literaturii române actuale, pentru care i se decernează Premiul „Alexandru Șafran”. În Israel publică două cărți de poezie și primește Premiul Ofer Lieder, iar în România publică patru volume: *Privind* (2000), *Save as...* (2007), *Pestriț* (2010), *Încă* (2015) și i se decernează Premiul „Lucian Blaga”. În Israel îi apare o carte, care se traduce în limba arabă (1996), iar în Franța volumul *Bariolée*, tradus de Irina Mavrodin (2011).

Împreună cu Ioana Ieronim, traduce în română cartea de poeme *Șeherezada*, a poetei israeliene Agy Mishol (2009).

Între 1990 și 2000 revine adesea în România unde, în colaborare cu Spitalul Clinic de Ochi din București și Ministerul Sănătății din România și Israel, desfășoară numeroase activități de ajutorare în domeniul medical. În 2015 i se decernează de către Statul Israel Premiul Opera Omnia pentru activitatea științifică.

Grație informațiilor postate pe Internet, acum știu mult mai multe lucruri despre...legenda Riri Manor! Am avut șansa extraordinară, prin 2007 sau 2008 (datorită îndemnului lui Traian T. Coșovei), să o cunosc la București pe Riri Manor și să discut câteva ore cu domnia sa. Între timp, poetul Traian T. Coșovei a devenit și el o legendă.

Recent, la o emisiune realizată de Radio România Actualități și dedicată diasporei, am ascultat cu emoție un interviu cu Riri Manor. Am reținut, din mărturisirile domniei sale, că se consideră „un hibrid al ambelor țări, România și Israel”. Deși termenul „hibrid” reprezintă științific exact definiția poetei și personalității extraordinare care este Riri Manor, eu prefer să afirm că ea este „o legendă a ambelor țări, România și Israel”!

IOAN IACOB

ANDREA GHIȚĂ

„186 de trepte” lansată la Teatrul Odeon

este de a păstra memoria victimelor Holocaustului. Tamar Samash a mulțumit Tovei, care prin activitatea ei contribuie la răspândirea cunoașterii Holocaustului în rândul elevilor, precum și Ministerului Educației, care a introdus în curriculum istoria Holocaustului. Cartea este foarte importantă pentru elevi deoarece prezintă istoria unui adolescent și țăriile lui de a se opune răului. A fost transmis și un mesaj din partea ministrului Educației, Valentin Popa, despre traumele Holocaustului. Ing. Paul Schwartz, președintele C.E.B., a scos în evidență importanța cunoașterii istoriei și prezentarea ei reală. El a atras de asemenea atenția asupra pericolului reînvierii antisemitismului și a subliniat necesitatea ca copiii să cunoască adevărul istoric. Ronit Davidovici, una dintre fiicele autorului, a afirmat că tatăl ei a învins prin optimism. Ea este a

doua generație post-Holocaust, dar care a cunoscut martori iar cartea se adresează celei de-a treia generații. Prezența la această manifestare este un moment special pentru ea și familia ei, a arătat Ronit Davidovici.

În cadrul manifestării a fost prezentat un film documentar despre lagărul de la Mauthausen. Fiecare elev a primit un exemplar din carte.

EVA GALAMBOS

Ziua Limbii Idiș la TES

Un potpuriu teatral idiș a fost darul oferit spectatorilor bucureșteni de TES, prilejuit de prima sărbătorire națională a Zilei Limbii și Teatrului Idiș. Propunerea, făcută de deputatul F.C.E.R. Silviu Vexler, a fost adoptată în unanimitate de Parlamentul României, în semn de prețuire și recunoaștere a contribuției evreilor români la dezvoltarea țării. În același timp, celebrarea limbii și a culturii idiș în România devine încă o modalitate de combatere a xenofobiei, rasismului, antisemitismului într-o lume în care asistăm la ascensiunea fenomenului.

Deși s-a optat pentru 30 mai, ziua de naștere a lui Itic Manger, poet și prozator bucovinean de expresie idiș, dacă ne referim la arta spectacolului, nu putem să facem abstracție de faptul că primul teatru idiș din România s-a născut la „Pomul Verde” din Iași, adus la viață, în 1876, de Avram Goldfaden. Lucru de care amintește el însuși, la „nunta de argint” a acestui teatru, într-o primă autobiografie: cum a venit la Iași ca jurnalist și a plecat ca dramaturg.

Puțini mai trăiesc, azi, dintre cei născuți și crescuți în limba, civilizația și cultura idiș. Holocaustul le-a distrus. Israelul renăscut cultiva ivritul, fiindcă idișul era una dintre limbile evreilor în Galut. Dar în această limbă s-au creat valori și valorile nu pot fi ucise. În idiș s-au scris capodopere ale literaturii evreiești și universale, devenite obiect de studiu în prezent. Strădanie, pe care nu putem decât s-o aplaudăm. (I.D.)

Volumul de memorii semnat de Alexandru Marton a fost prezentat și de Complexul educațional Lauder-Reut, la Teatrul Odeon, în fața a sute de elevi din mai multe școli bucureștene. Au fost de față E.S. Tamar Samash, ambasadoarea Statului Israel, și trei generații ale familiei Marton – cele două fiice, nepoți și strănepoți. Tova Ben Nun Cherbis, președinta Complexului educațional, care a propus Editurii Hasefer traducerea cărții, a subliniat importanța însușirii învățămintelor ei de către elevi, pentru a cunoaște trecutul și pentru a evita ororile descrise în paginile ei. Rolul școlii

Cărți publicate la Hasefer prezentate la Cluj și Dej

La Cluj a avut loc lansarea cărții *De-a lungul străzii Venlo* (Hasefer, 2017), scrisă de Peter Rosenthal (Köln) și tradusă de Hava Oren (Ierusalim). Cartea este alcătuită din scrisori către un prieten din copilărie, cuprinde reflecții și crâmpie de amintiri legate de Aradul natal și Kölnul de adopție, gânduri despre condiția de evreu, de imigrant și de medic. Volumul a fost prezentat de scriitorul Ovidiu Pecican (arădean de origine), de Ingo Tegge, directorul Goethe Zentrum din Cluj, și de Peter Rosenthal, medic-scriitor. Evenimentul a stat sub semnul multiculturalismului, dar și al europenismului, reprezentate atât în paginile cărții, cât și în alocuțiunile vorbitorilor.

La Dej a fost lansată versiunea în română a cărții *Istoria comunităților evreiești din Dej, Beclean, Târgu Lăpuș, Reteag, Ileanda și împrejurimile acestora*, scrisă de jurnalistul și liderul sionist Zoltán Singer – supraviețuitor al detașamentelor de muncă, al lagărelor de exterminare naziste, și închis de regimul comunist pentru activitate sionistă – și publicată în Israel în 1970.

Cartea, tradusă de Júlia Köpeczi, a fost prezentată de istoricul Constantin Albinetz, directorul Muzeului din Dej, și de Raluca Moldovan, coordonatoarea traducerii. Au mai luat cuvântul Mișu Rosenberg, președintele Comunității Evreilor din Dej, și Fredi Deac, președintele Comunității Evreilor din Bistrița. Un moment impresionant a fost cel în care Yael Singer, din Israel – aflată pentru prima oară în orașul de baștină al bunicului ei, pe care l-a cunoscut doar în primii ani ai copilăriei – s-a adresat audienței în limba ebraică, exprimându-și sentimentele de mândrie și grațitudine față de o personalitate atât de puternică precum Zoltán Singer, cel care a fost promotorul sionismului în Dej, dar și al păstrării memoriei unei comunități înfloritoare, spulberate de Holocaust. La eveniment a participat și primarul orașului, Costan Morar.

Să sperăm că acest volum de referință despre istoria și distrugerea evreimii din Dej și de pe valea Someșului va ajunge și în școlile dejene, pentru ca tineretul din oraș să afle despre cine au fost și ce au înfăptuit evreii dejeni.

JEWISH REALITY

Bridges of Tolerance – 5th edition

The 5th edition of *Bridges of Tolerance – Erika van Gelder z.l.*, a large event, through the participation of top representatives of the state authorities, the Romanian Orthodox Church, academia in the country and abroad, the host institutions - the Cotroceni National Museum, the National Bank of Romania, the Romanian Athenaeum, the Odeon Theater in the Capital, the communication sessions and the various shows, was organized by Bnai Brith Europe, Bnai Brith Romania and FJCR, with the support of the National Bank of Romania, Romanian Cultural Institute, the Ministry of the Romanians Abroad, the "Eudoxiu Hurmuzachi" Institute and sponsors. The public included the leaders of FJCR, BBR, JCB, AERVH and "Lauder" Foundation. Serge Dahan, President of B'nai Brith Europe, and Patriarch Daniel were special guests. This edition was dedicated to the contribution of the national minorities in Romania to the diversity and vitality of the European culture.

Within the National Bank of Romania premises, the Union of Architects in Romania (UAR) and Paideia Publishing House organized a photo exhibition *The Jewish Quarter of Bucharest. The pioneers of the modern dwelling during the interwar period*, with emphasis on the contribution of the Romanian Jewish architects, and the

Mother of Book bibliophilic book exhibition.

As gratitude for the financial, logistic and moral support, José Iacobescu, BBR President, offered honorary plaques to Klaus Werner Iohannis, the President of Romania, Serge Dahan, BBE President, architect Sergiu Nistor, presidential counselor, Dr. Aurel Vainer, FJCR President, academician Mugur Isărescu, Governor of the National Bank of Romania, Lacziko Eniko Katalin, DRI State Secretary, Ileana Tudoreanu, UAR President.

Eduard Kupferberg, FJCR general secretary, handed honorary plaques to Andrei Dimitriu, director of the *George Enescu* Philharmonic, Iosif Ion Prunner, conductor of the Philharmonic Choir and doctor Mircea Penescu, concertmaster of the Physicians Orchestra, at the concert organized at the Romanian Athenaeum. At the Odeon Theater, Eva Galambos, BBR general secretary, offered similar plaques to Béla Kriszbai, vicepresident of the Romanian Cultural Institute, Cristian Sofron, director of Odeon Theater, and Alina Bugean, *Trima Events* director.

In the event opening in the beautiful hall of the Cotroceni Museum, Sergiu Nistor, presidential adviser, as moderator, outlined that for the second time the FJCR and BBR project is hosted at the Cotroceni

Palace. It is not by chance because this project creates a bridge, a tolerance arch, dedicated to the respect of diversity, and one of the sides is the president of Romania who offered for the second time to take the event under its patronage, as an illustration of the commitment to the great European values.

Dr. Aurel Vainer, put the significance of the event into equation from the need to "permanently militate in the spirit of peace". The 5th edition of the *Bridges of Tolerance* takes place in the Centenary Year, with minorities that fought alongside the majority in the First World War. One commentary for the present: "Romania is the only state that has registered in the Constitution the right of national minorities to be represented in the Parliament of the country"; a country where, unlike many other European states, the extremist phenomenon is much less frequent. The speaker highlighted the role of eng. José Iacobescu, BBR president, in organizing the event and thanked the Presidential Administration for the support. After the speeches of other political and cultural personalities, the two-day scientific sessions held by academics, researchers and journalists have highlighted the subject of this edition, the values created by minorities which have also been imposed on the European level.

The Sephardic Culture Days, 5th edition

The Sephardic Culture Days, the 5th edition in the capital, was organized by the Center of Hebrew Studies of the Bucharest University, FJCR, JCB, JCC, in collaboration with the Embassies of Turkey, of Spain and the Cervantes Institute. His Excellency Osman Koray Ertaş, Turkey's Ambassador to Romania, participated to the event. Bucharest Klezmer Band and the Children's Choir of the Lauder-Reut Educational Complex presented Ladino music concerts. The screening of a documentary movie about the Jewish life today in Istanbul, directed by Alberto Modiano, attracted the participants. The public listened to lectures: the contribution of Sephardic Jews to the development of modern Romania – Dr. Anca Tudorancea, Dr. Felicia Waldman; the history of the Jews in Bursa, Turkey – Dr. Bulent Şenay; the integration of the Sephardic community in Israel – Professor Elie Rekhess. The Sephardic music recital of Olivia Iancu and Claudiu Lobonț received great applause.

Bookfest, 12th edition

On May 30 - June 3 *Bookfest* opened at Romexpo in Bucharest and unfolded for the third consecutive time under the patronage of Klaus Iohannis, President of Romania. Meaningful data: 150 exhibitors, about one million books, hundreds of events, movie screenings, book releases. *Bookfest Junior* was dedicated to children. Honor guest: United States of America.

At the stand of Hasefer Publishing House took place a premiere: the release of the collection of the Yiddish Literature Library coordinated by Dr. Camelia Crăciun. The event was part of the anniversary series dedicated to the first edition of the *Day of the Yiddish Language and Theater*, celebrated at national level after being adopted by the Romanian Parliament at the proposal made by FJCR deputy Silviu Vexler. Milestones appeared in the introduction made by Alexandru Marinescu, CIEP Director and moderator of the new collection releases, the titles *Wandering Stars* by Şalom Alehem and *The Book of Heaven* by Ițic Manger.

The speakers emphasized various subjects: the meaningful role of *Hasefer* in the promotion of Jewish culture in Romania – Eduard Kupferberg, FJCR secretary general; the necessary steps to establish a series of Yiddish literary books – Dr. Camelia Crăciun; the power of the *Book of Heaven* to address the most varied categories of audience – book editor Dr. Claudia Bosoi; the need for research of Yiddish creation, a chapter in the history of the Jews in Romania – Dr. Raluca Andrei, co-editor of *Wandering Stars*.

Speaking of another volume released at *Hasefer* on the same day, *The Kabbalah Spirit* by Julien Darmon, Professors Francisca Băltăceanu and Vasile Morar pointed out the author's qualities to make in this volume the spirit of Jewish mystical philosophy as clear as possible and to clarify the basic concepts of *Kabbalah*.

The new volume of Carol Feldman, launched at *Hasefer* at the same festive event, *My Kaleidoscope*, was presented by its preface writer, Alexandru Marinescu, as dealing with: the need for spiritual grief in the tense 21st century, the refuge from the gray reality with the help of the kaleidoscope, of the coloristic symbols that are "transmitted to us". The author thanked and reminded that the volume

is dedicated to Betty, his unique and unforgettable wife.

Dr. Lya Benjamin, Dr. Liviu Beris, Dr. Răzvan Voncu made pertinent comments on the Holocaust tragedy, referring to the

Jews of Northern Transylvania deported to the death camps, and recommended the memoirs of Dr. Alexandru Marton, *186 steps*, a volume launched at the *Hasefer* stand at *Bookfest* and at the Odeon theater, by the *Lauder-Reut* Educational Center leadership and students. At *Lauder School* the speakers outlined, the importance of the school in spreading the knowledge about the Holocaust – Her Excellency Tamar Samash, Israel's Ambassador to Romania; its value as a warning sign against the recrudescence of anti-Semitism in the world – Eng. Paul Schwartz; JCB President, Ronit Davidovici, descendant of a survivor.

How did the elimination of Jews from the economy of communist Romania begin?

Since about 1956, the communist regime in Romania has begun to replace Jews from various sectors of political, social, cultural and economic life. The Jews' trial in the foreign trade sector, the subject of a debate within the CSIEP, has been one of the components of this tendency. The real subject referred to the "Romanization" of all important sectors of the country political and economic structure. This is the ground hypothesis of the published volume of doctoral work, *The Economic Trials of the Jewish Officials in Foreign Trade Sector 1960-1964*, by Veronica Rozenberg, the daughter of Alexandru Rosinger, one of the convicts of the lawsuit filed by the Romanian state against the leadership of four foreign trade companies Cartimex, Prodexport, Agroexport and Românoexport. All of it ended with years of imprisonment for the accused, almost all Jews.

Veronica Rozenberg (Israel) wrote an excellent volume about what happened in Romanian foreign trade sector. Based on the study of hundreds of documents, CNSAS files, State Archives, testimonies of some contemporaries, some still alive,

The Day of the Yiddish Language and Theater, first edition

On May 29-30 the first edition of the *Day of the Yiddish Language and Theater* took place in Suceava and Rădăuți. The event unfolded in accordance with the law proposed by Silviu Vexler, FJCR parliamentarian, and adopted by the Legislature in the last part of last year. The normative act stipulates that May 30th (birthday of Ițic Manger, Yiddish language poet and writer born in Chernivtsi in 1901) is declared *Day of the Yiddish Language and Theater*, a celebration that will bring an essential contribution to the preservation of the Yiddish tradition and specific values, to combating xenophobia, anti-Semitism, erroneous clichés and perceptions, to the development of identity and diversity, as well as highlighting the contribution of the Romanian Jews to the cultural life of our country and the world.

The first edition of the *Day of the Yiddish Language and Theater* was organized through the joint effort of the following institutions and organizations: FJCR-MC, Aurel Vainer, president, Suceava County Council, Gheorghe Flutur, president, Bucovina Museum, Constantin-Emil Rusu general director, Suceava Municipality, Mayor Ioan Lungu, the Jewish Communities in Suceava and Rădăuți, presidents - Professor Sorin Golda, eng. Igo Koffler, "Matei Vişniac"

Municipal Theater, Carmen Steiciuc, general manager. Caritatea Foundation, JDC Romania and Supercom SA were the sponsors of the event.

The organizers expressed their appreciation for the participation in the inauguration edition of the *Day of the Yiddish Language and Theater* of the Rădăuți Municipality, of the Jewish State Theater, of the *Ştefan cel Mare* University in Suceava, the *Alexandru Ioan Cuza* University of Iași, the Jewish Communities in Bucharest, Iași and Oradea, as well as the World Jewish Congress Program Department - Vilnius Yiddish Center.

The official opening took place at the Bucovina Museum in Suceava, where the itinerant exhibition *Temples and Synagogues in Romania* opened, followed by a communication session on Yiddish language and culture. An appreciated cultural program followed.

The second day started at the Rădăuți Great Temple, with the inauguration of the extended version of the *Museum of Jews from Southern Bucovina*, followed by a communication session about Yiddish language and culture, concerts and theater and film shows, a rich agenda cultural program being scheduled in the afternoon of the same day in Suceava, at the Bucovina Museum and *Matei Vişniac* Theater.

from Romania, Israel and other countries, she managed to describe a picture of that period as a background for the trials, the conditions under which the inquiries were conducted, very tough, with physical and psychological intimidation. Perhaps one of the greatest qualities of the work was the author's objectivity in addressing the subject. Although she was directly involved, she sought the roots behind these lawsuits, because she was not satisfied with the plausible hypothesis that there were ethnic trials directed against innocent Jews.

Adrian Cioflăncă, director of CSIER, drew attention to the difficulty faced by the author in finding the causes of the attitude changing of the Communist Romanian Party towards the Jews, as there are no documents or party directives to that effect. Lya Benjamin was attempting to explain this and showed that it was the party concern about the ethnic composition of the party, because it had to rely on the Romanian majority population where there were prejudices against the Jews. This position was also shared by other speakers, including the conclusions drawn by Adrian Cioflăncă.

„Darul de-a face să pară ușoare lucrurile dificile”

Retrospectivă Alma Redlinger

importanti care au expus acolo, mărturiile lor, adunate, meritând un studiu. Au fost și amintiri despre pregătirile pentru o expoziție în familia Redlinger; artista tăcea, doar la sfârșitul frământărilor celor dragi, spunea: „Lăsați, ducem tablourile în sală și o să vedeți că se așază ele singure!”. Un aforism preferat de ea a devenit motto al actualei expoziții: „Pe măsură ce le văd, lucrurile sunt ale mele”, de la Lucian Blaga citire.

Vernisajul retrospectivei Alma Redlinger de la Galeria Simeza din Capitală a fost o reîntâlnire de artă și viață: a opta expoziție la Simeza; nepotul pictoriței, arh. dr. Ștefan Simion, amintind de prima ei confruntare cu publicul, tot acolo, în 1961, și mulțumind președintelui UAP – Filiala București, Petru Lucaci și pictoriței Anca Boeriu pentru sprijin.

În aceeași notă, prof. univ. dr. Cristian Velescu a împletit parcursul său profesional cu etapele de creație ale pictoriței, chiar dacă n-a avut cum să fie martor al perioadei sale formative: anii studenției la Școala de Arte pentru evrei a lui Maxy, în timpul legislației rasiale. Prima întâlnire cu soții Redlinger a fost postbelică, la Muzeul Colecțiilor de Artă din București, unde pictorița i-a propus să-i prezinte expoziția de la Simeza. „Arta Almei Redlinger este profundă, vie, are prospețime și darul de a face să pară ușoare lucrurile care sunt dificile”. Istoricul de artă i-a evidențiat filonul avangardist valorificat la maturitate, când și-a format stilul personal, aprehensiunea pentru natură, „maestra tuturor artelor”, și, în ultima etapă creatoare, rolul „ferestrei care se confundă cu tabloul”.

Recomandările criticului de artă Adrian Buga s-au transformat în confesiuni: cum a descoperit un catalog de acum 40 de ani despre a cincea expoziție a Almei Redlinger la Simeza, din 1978, înțelegând că se încheie un cerc; cum Simeza condensează trăiri ale multor artiști

Autoportretul din 1978 lasă descoperită esența: adâncă înțelegere a tristeții și singurătății omenești.

IULIA DELEANU

Actori evrei în ultimul episod al ciclului „Războiul Stelelor”

De câțva timp a început să ruleze în cinematografe, inclusiv în România, ultimul episod al „Războiului Stelelor”. Intitulat „Solo. O poveste din Războiul Stelelor”, pelicula nu face parte din ciclul „clasic”, fiind un film independent, cu unele personaje din „Star Wars”. A mai fost făcut un astfel de episod în 2016, intitulat „The Rogue One”.

Fanii „Războiului Stelelor” pot fi mulțumiți. Filmul a fost prezentat la Festivalul de la Cannes și a fost apreciat. Interesantă în această peliculă este prezența evreiască.

Se poate începe chiar cu interpretul eroului Han Solo. Se numește Alden Ehrenreich și este un tânăr evreu din Los Angeles, unde frecventa o sinagogă reformată. Deși este mai puțin cunoscut, el a jucat în filme ale lui Woody Allen și ale fraților Coen. Celălalt interpret al lui Han Solo, Harrison Ford, are și el ascendență evreiască, bunicii din partea mamei fiind imigranți evrei din Belarus. În pofida tatălui irlandez, din punct de vedere halahic, Ford este evreu.

Ehrenreich a fost descoperit acum 14 ani de Steven Spielberg la un *bat mitva*, unde a venit să prezinte un film făcut de el. Deși autorul l-a considerat prost, lui Spielberg ceva i-a plăcut și l-a invitat în studioul său, unde l-a prezentat regizorului Francis Ford Coppola, care l-a distribuit în multe filme, în care s-a făcut remarcat. La castingul pentru Han Solo au fost audiați mii de candidați, dar la sfârșit au rămas doar cinci, dintre care patru erau evrei.

Scenariul a fost scris de o pereche tată-fiu, de asemenea evrei – Lawrence și Jonathan Kasdan. Lawrence a fost creatorul altor două scenarii din filmul original: „Imperiul contraatacă” și „Întoarcerea lui Jedi”. Acum a declarat că acesta este ultimul pe care l-a scris din acest ciclu. Lawrence a luat și un premiu la Festivalul Filmului Evreiesc de la Atlanta. Jonathan, fiul de 38 de ani, a jucat în roluri mai mici, dar a scris numeroase scenarii. Are și un frate, Jake, actor, neimplicat în „Războiul Stelelor” dar prezent în numeroase musicaluri și filme. (E.G.)

Blecher Fest, ediția a II-a

(Urmare din pag. 7)

Despre evreii din Roman

Ultima zi a festivalului a debutat într-o atmosferă solemnă, la mormântul lui M. Blecher de la Cimitirul Evreiesc din localitate, unde președintele C.E. Roman, prof. *Iancu Wexler*, a făcut o succintă prezentare a istoriei comunității evreiești din Roman. Localitatea este atestată documentar în 1392, în timpul lui Roman Voievod Mușat. Primii evrei au fost chemați de domnitori, pentru a ajuta la întemeierea de țarguri și la dezvoltarea meșteșugurilor, în schimbul unor taxe de care vistieria avea nevoie. Evreii din Roman au menținut permanent raporturi bune cu populația majoritară. Au luat parte la marile evenimente de la 1848, 1859, 1877, Primul Război Mondial. Odată cu al Doilea Război Mondial, evreii din Roman au suferit foarte mult. În acest oraș nu au existat pogromuri, însă deportările în Transnistria nu i-au ocolit, nici detașamentele de muncă obligatorie, eliminarea din unitățile de învățământ, steaua galbenă, interdicția de a călători cu trenul, restricționarea hranei. Au fost amintite episodul Trenurilor Morții și intervenția curajoasă a Vioricăi Agarici. După război, la Roman au rămas tot mai puțini evrei; majoritatea au plecat în Israel sau în SUA. Astăzi mai sunt 25 de evrei, dintre care numai doi studenți.

Printre personalitățile evreiești care s-au născut la Roman se numără, alături de M. Blecher, jurnaliștii B. Brănișteanu și F. Brune-Fox, medicul Avram Wexler, regizorul de operă Hero Lupescu, traducătoarea Antoaneta Ralian, scriitorul Haralamb Zincă (evocați în cartea prof. Iancu Wexler, „Evreii romașcani. Încercare biografică”, Editura StudIS, Iași, 2018). Președintele C.E. Roman ne-a ajutat să aflăm numele ebraic al autorului comemorat: Haim Mihel Blecher.

Poeții Emilian Pal și Mihai Horga au citit versuri pe care le-au compus sub înrăurire literaturii lui M. Blecher, primul alegând titlul „Rapsodie urbană”, al doilea, „Festina lente”. Vlad Pânzaru și George Apetrei, actori ai trupei de teatru „Gong”, au recitat poeziile „Menajerie” și „Măinile tale”, din volumul „Corp transparent”, al lui M. Blecher.

Scriitorii de mâine

La sala de festivități a Primăriei municipiului Roman a avut loc premierea câștigătorilor concursului de creație „M. Blecher”, cu tematica: „Timpul care nu s-a scurs încă”. 90 de candidați, autori debutanți, și-au înscris lucrările: 40 la secțiunea „poezie”, 24 la „proză” și 26 la „artă fotografică”. Cele nouă premii au constat în rezidențe creative de patru zile. La secțiunea „poezie”, câștigătorii au fost Emilia Nedelcoff (Iași), Vlad Ser-

Budapesta: unde se mănâncă cel mai bun ciolent?

În ultimii ani, la Budapesta viața evreiască a proliferat. S-a încercat să se creeze în fostul sector șapte, cartierul în care au trăit evreii, un fel de atmosferă tradițională. Astfel, alături de Sinagoga din strada Dohány, cea mai mare din Europa, poți găsi magazine de antichități, librării, cluburi, săli de spectacole unde sunt jucați autori evrei. În fiecare an, în luna mai se organizează un festival iudaic, de mare succes.

Dar locurile cele mai populare cu specific evreiesc, frecventate atât de evrei, cât și de unguri sau turiști străini, sunt restaurantele unde se servește ciolent. Unul dintre cele mai faimoase localuri este Kádár Étkезде. Este de obicei plin, mai ales vinerea, când se servește ciolent. Inițial o cantină, deschisă în 1957, restaurantul poartă numele primului proprietar evreu, Béla Kádár, deși astăzi este deținut de Sándor Orbán, un fost boxer care se antrena la Clubul MTK, susținut de numeroși evrei și unde Kádár juca în echipa de fotbal.

Ciolentul se pregătește după o veche rețetă a familiei Kádár, originară din Transilvania, unde înainte de război exista o numeroasă comunitate hasidică. Orbán, care nu este evreu, a preluat rețeta, pe care o respectă... cu mici modificări. Pentru neevrei, alături de fasole se poate cere ciolan de porc afumat. Evreilor li se servește mâncarea cu pulpă de gâscă. După părerea proprietarului, *ciolentul* lui este mai bun decât cel din Israel.

Un alt restaurant cu un ciolent excelent este Macesz Bistrol (Bistroul cu mața). Bucătarul-șef Ákos Tasnádi este ungur, dar a spus că în întreaga lui viață a mâncat ciolent dar a durat doi ani până când a reușit să realizeze ceea ce, după părerea lui, este rețeta perfectă de ciolent. Se servește de asemenea cu pulpă de gâscă, iar consistența lui este perfectă, nici prea uscat, nici cu prea mult sos. Gustul excepțional este dat de afumătura din carne de vacă sau gâscă cu care se fierbe fasolea.

Un al treilea restaurant faimos este Fülémüle (Privighetoarea), deținut de Viktor Singer. Rețeta de ciolent provine de la bunica lui, Cecilia, o supraviețuitoare a Holocaustului. O parte din rețetă era scrisă, iar restul îl prepară din instinct, afirmă Singer, care consideră că este cel mai bun ciolent din oraș. Se servește în cinci variante. Potrivit experților în gastro-nomie, tot afumătura – la acest restaurant pastrama de gâscă sau de vită – îi dă gustul de neuitat.

În restaurantele cu specific evreiesc de la Budapesta se servesc și alte feluri foarte apreciate, ca supă cu găluște de mața sau *floden*, un fel de ștrudel, dar cu

umplutură multiplă: un rând de mere, apoi nucă, mac și gem de prune.

Referitor la reinvierea bucătăriei evreiești, există o zicală: ungiuri nu prea-i iubesc pe evrei, dar iubesc mâncărurile lor!

EVA GALAMBOS

Moștenirea lui Mosari: un zâmbet „pentru o mie de ani”

Când cineva pleacă din astă lume în aceeași lună în care a venit, înseamnă că și-a onorat misiunea! Cel puțin, așa spune legenda midrașică. Se vede că G. Mosari – pe numele întreg Mosari Goldenberg z.l. – așa a făcut. A creionat un șirag de „miniaturi umoristice” despre „lumea pe dos” între copertile multor cărți: impresii de călătorie sau povestiri din viața a două generații de evrei români, trăind și supraviețuind sub dictatura antonesciană și totalitarism, stabilindu-se în Israel, unde li s-au născut nepoții, sabri educați să nu-și uite rădăcinile.

G. Mosari era meșter în condensarea cuvintelor: „Într-o zi mi-a venit ideea de a strânge un număr de povestiri, tablete, schițe, pe care le-am scris în ultimele decenii, și să le mișcorez. În loc de două-trei pagini normale de carte, fiecare să rămână cu câteva rânduri, inclusiv poanta finală. Am luat un cuțit ascuțit de bucătărie și am început să tăi”.

La Bookfest-ul la care Israelul a fost invitat special, G. Mosari, atunci președinte al Asociației Scriitorilor Israelieni de Limbă Română, a vorbit despre ce înseamnă să pleci din România fără ca România să plece din tine. Un acasă tur-retur, România-Israel-România.

Avea harul prieteniei, bun gust, bunăcuviință. Într-o lume a încrâncenărilor, a adus o fărâmă de zâmbet. (I.D.)

